

KLEID

VGN
50 JAAR!

nr 1 | FEBRUARI 2008 | JAARGANG 49

De Scheepsjongens
van Bontekoe
in de les

De oorvegen
van
Multatuli

De canon
en de
tijdvakken

Algemeen Bestuur VGN

Jan/Maarten de Wit

*voorzitter (Caus en Effect)
tweede Asst. Kleio*
Van den Berghweg 13
6942 JL Bultum
Tel. 0316 - 226 988
j.m.dewit@hemercolleges.nl

Wendy Hink-Michels

*secretaris (communica VAVO)
Commissie havo/avo*
Amminkweg 72
7557 AH Hengelo
Tel. 074 - 242 96 86
mwhink@hotmail.com

Maud Knook

*penningmeester
(Commissie Didactiek en
activiteiten)*
Ertshade 133
1019 ED Amsterdam
Tel. 020 - 418 55 10
p.knook@planet.nl

Marjan de Groot-Reuvekamp

*vice-voorzitter
(Commissie RABO: SLO)*
Rompertdreef 26
5253 EK Den Bosch
Tel. 073 - 6462 06 92
p.m.degroot@home.nl

Wim Duyff

*(commissie vbas: meezie
onderbouw)*
Karnottaal 6
1445 KT Pannerden
Tel. 0289 - 649 870
wduyff@planet.nl

Maas van Egdom

(redactie website)
Serenadestraat 19
2402 JD Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 435 071
mvanegdom@waradoc.nl

Berichten voor de VGN:
Bestuur kunt u mailen of
opsturen aan de secretaris.
Wendy Hink. Kleio is het
blad van de Vereniging van
Docenten in geschiedenis en
staatsinrichting in Nederland
(VGN). Leiden ontvangen het
gratis. Wilt u lid worden?
Aanmelding is mogelijk via
de VGN-site.

VGN giro: 128701 t.n.v.
penningmeester VGN Stiens
E-mail: vgn-kleio@orange.nl

Website: www.vgnkieto.nl

Redactie Kleio

Joke Noordstrand

hoofdredacteur
Lorentzplein 18
2012 HG Haarlem
Tel. 023 - 532 99 04
j.noordstrand@worldmail.nl

Hans Pols

secretaris
Van Aerssenstraat 140
2582 JT Den Haag
Tel. 070 - 350 13 80
j.pols@penta.nl

Daan Schuijt

Jan Luykenlaan 291
2332 DH Leiden
Tel. 071 - 5727982
d.schuijt@fioretti.nl

Martijn Strobos

redacteur Kleiokrant
Splinterlaan 12
2352 SJ Leideindorp
Tel. 073 - 589 40 20
mstr@davinci-leiden.nl

Ger van der Drift

Bouwlust 193
3182 SB Rhoon
Tel. 010 - 481 22 43
g.vanderdrift@penta.nl

Marjonne Maan

Fahrenheitstraat 25
2561 DN Den Haag
Tel. 06 - 22433811
marjonne_maan@hotmail.com

Anny Hartgerink

Aa-park 10
8052 CS Zwolle
Tel. 038 4533513
a.hartgerink-deleeuw@
planet.nl

Juul Lelieveld

indirecte redacteur
Kastanjelaan 4
6533 BD Nijmegen
Tel. 024 - 360 22 83
redactie@juul.nl

Uitgever: SchoolBV
Opmaak: Fizz-reclame com-
municatie
Fotografie: Saskia Lelieveld

Druk: Drukkerij Giethoorn Ten
Brink, Meppel

ISSN 0165-6449

Kopij voor de Kleiokrant kunt
u sturen naar Martijn Strobos.
Neem voor informatie over
advertenties in Kleio contact op
met Joke Noordstrand a.l.

COLOFON

Contributies 2007/2008

• Salaris t/m LB6	€ 60,-
• Salaris vanaf LB7	€ 70,-
• Docent met drie of meer vakken	€ 45,-
• Baan van minder dan 0,6 fte	€ 50,-
• Kennismakingslid	€ 35,-
(alleen voor studenten)	
• Buitengewone leden, pensioen, VUT	€ 55,-
• Partnerslidmaatschap	€ 80,-
Abonnement:	
• Binnenland	€ 71,-
• Buitenland, Europa	€ 75,-
• Buitenland, overig	€ 85,-
• Losse nummers	€ 12,-
<i>incl. verzendkosten</i>	

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien iemand meent als rechthebbende in aanmerking te komen, kan hij zich tot de uitgever wenden.

Leden- en abonnementenadministratie

Administratiekantoor
H. Adema,
Aldrandyk 50
9051 DH Stiens
Tel. 058 - 257 54 47
Fax 058 - 257 39 09
henk.adema@hotmail.com

VAN DE REDACTIE

2008 is een bijzonder jaar want de VGN wordt 50 jaar! In de loop van het jaar verschijnt er een speciaal jubileumnummer. Daarnaast heeft Jan van Oudheusden - na tien jaar hoofdredacteur te zijn geweest - afscheid genomen van Kleio. In het openingsartikel wordt teruggeblikt op de afgelopen periode.

Op dit moment woedt in verschillende dagbladen het debat over de nationale identiteit voort, aangezwengeld door Willem Velema en Hans Wansink. Het benadrukken van de vaderlandse geschiedenis als onderdeel van onze nationale identiteit vinden we in het onderwijs terug in het tot verplichte leerstof maken van de canon van Nederland.

Frans Groot van de canoncommissie geeft in dit nummer een eerste

aanzet hoe een deel van de canon in de tien tijdvakken opgenomen kan worden en hoe zich dat gaat verhouden tot de oriëntatiekennis. Het wachten is nu op het te ontwikkelen leerplan. Daarnaast gaan Freen van Ditshuijzen en Aukje Holtrop in op de wijze waarop iedere provincie haar eigen 'canon' samenstelt en welke televisieserie daarbij gemaakt gaat worden. Naast de berichtgeving over de canon zijn er andere lezenswaardige artikelen: zoals de Scheepsjongens van Bontekoe en de Turkijereis van Euroclio. Tot slot is het onderzoek van Janny de Jong naar Duymaer van Twist als gouverneur-generaal van Nederlands-Indië extra interessant voor docenten met havo/two-examenklassen. Veel leesplezier!

Joke Noordstrand

AFSCHEID VAN HET GEZICHT VAN KLEIO

Een gesprek met Jan van Oudheusden

HANS POLS

4

DE OORVEGEN VAN MULTATULI

A.J. Duymaer van Twist als gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (1851-1856)

JANNY DE JONG

12

JAGERS MET GEHEUGENVERLIES

Leerlingen schrijven overlevingsplan voor prehistorische stam

ALBERT VAN DER KAAP

19

HOE GESCHIEDENIS WEER GING LEVEN

Geschiedenismanifestatie Verleden van Nederland

IREEN VAN DITSHUIJZEN EN AUKJE HOLTROP

25

DE CANON EN DE TIJDVAKKEN

De 50 vensteren leveren een bijdrage aan oriëntatiekennis

FRANS GROOT

31

EN VERDER

9

Kleioskoop: De Scheepsjongens van Bontekoe

22

Geschiedenisonderwijs in Turkije

28

Persoonlijke ervaringen met het nieuwe examen

38

Boeken

39

Recensies

43

Kleiokrant

46

VGNieuws

Afscheid van het gezicht van Kleio

EEN GESPREK MET JAN VAN OUDHEUSDEN

Zestien jaar zat hij in de redactie van Kleio; tien daarvan was hij hoofdredacteur. Het zijn getallen die in deze vluchtige tijden haast ondenkbaar zijn. Tientallen artikelen en honderden recensies verschenen van zijn hand. En dan zwijgen we over het vele redactiewerk achter de schermen. Het afgelopen jaar kondigde hij aan dat het zijn laatste in de redactie zou zijn. Tijd voor een gesprek met *mister Kleio* over het onderwijs, ons vak, zijn promotie, Kleio en waarom hij altijd zo druk bezig is. Want zijn pen zal hij voorlopig nog niet neerleggen. Jan van Oudheusden zal blijven publiceren omdat geschiedenis en het schrijven erover hem blijft boeien, maar ook omdat achter de laatst geschreven regel en de laatste punt een grote leegte dreigt.

'Mijn vader is journalist. Ik heb toelatingsexamen gedaan voor de School voor Journalistiek en daar ben ik ook voor geslaagd. Maar het werd dus toch een studie geschiedenis. In 1972 ben ik les gaan geven op de Nijmeegse Scholengemeenschap. Dat was in het vijfde jaar van mijn studie. Joop Toebes was toen vakdidacticus. Hij belde me op en zei: 'We hebben dringend een collega nodig. Ik zal je wel een beetje coachen.' Je ziet, toen deden ze al net zo makkelijk over het onderwijs als nu. Mijn stage werd een deeltijdbaan naast mijn studie, in de onderbouw. Nou, de leerlingen hingen in de gordijnen. Ik wist na dat jaar één ding zeker: mijn volgende baan moest niet op een school met stadsjeugd zijn. Daarbij kwam dat ik ook

per se weer verder wilde met mijn studie. Dat jaar lesgeven was tenslotte ook uitproberen; kijken of ik het echt leuk vond. Vanaf mijn twaalfde heb ik gedacht: leraar zijn is mijn bestemming. Dat moest natuurlijk nog wel blijken. Dus is het toen bij dat ene jaar gebleven. Maar ik heb er wel enorm veel opgestoken.'

Terug naar Waalwijk

'Min of meer bij toeval ben ik op mijn oude school gekomen. Mijn oud-leraar Vercauteren had vanaf 1974 al een paar keer gebeld: wil je niet hier komen? En omdat het de meest aantrekkelijke aanbieding was, ben ik daar op in gegaan. Terugkomen op je oude school heeft iets sta-

tisch. Ik kan het niemand aanbevelen. Maar je denkt: het is maar tijdelijk, over vijf jaar ben ik weer vertrokken. Nou, ik werk er al meer dan dertig jaar! De belangrijkste reden waarom ik in die eerste jaren aan die school was geklonken, was de militaire dienst. Als ik zou wisselen van baan, zou ik de onmisbaarheidverklaring van mijn rector verliezen. Het was een manier om de militaire dienst te ontlopen.'

'Het was trouwens niet het plan om terug te gaan naar Waalwijk. Ik wilde in Nijmegen blijven wonen, ik heb alle scholen in Nijmegen en omstreken gebeld met de vraag: hebben jullie een baantje geschiedenis over. Maar helaas. Maryl, mijn vrouw, we zijn in 1974 getrouwd, was nog niet klaar met haar studie. Dus dan had een van ons moeten gaan reizen. En een auto en rijbewijs hadden we nog niet. Daarnaast vonden we het klimaat in Nijmegen, bij onze Alma Mater, veel aangenamer. De boeken en zo. Een academische carrière heb ik ook nooit echt geambieerd. De sfeer op een middelbare school is, was, toch anders dan in het academische milieu. Ik ben daar gevoelig voor: de leefgemeenschap van zo'n school, de biotoop van jong en oud, kinderen in ontwikkeling, dat is een veel prettiger omgeving om in te werken dan op zo'n universiteit. Daar heb je toch veel meer dat mensen elkaar vliegen afvangen en is er die druk om te publiceren. Hier kun je nog een beetje spelen met je vak. Maar dat is natuurlijk ook achteraf geredeneerd, want ik heb

ook wel eens gesolliciteerd en dat is niets geworden.'

'Het waren natuurlijk hele andere tijden. Heel vrij gevochten. Wij waren heus niet van die radikalinski's, maar het leven in Nijmegen bood toch meer dan dat in een provincieplaats als Waalwijk. Ik heb er misschien wel niet alles uit gehaald, maar we gingen daar bijvoorbeeld iedere week naar de film.'

Brabantia Nostra

'De eerste vijf, zes jaren heb ik al mijn tijd in het onderwijs gestoken. Boeken gelezen over ieder onderwerp dat in de klas werd behandeld, me in iedere methode verdiept. Postacademische colleges gevolgd. Daar heb

De leerlingen hingen in de gordijnen.

ik heel veel in geïnvesteerd. Totdat professor Manning mijn doctoraalscriptie doorstuurde naar Tilburg. Daar zat professor Van der Eerenbeemt, een hier in Brabant zeer prominent historicus, die een reeks publicaties verzorgde over de Brabantse geschiedenis. Mijn scriptie ging over de vernieuwingsbeweging versus het herstel van de verzuiling in het bevrijde Zuiden. Dat speelde in het laatste oorlogsjaar, toen het hier al bevrijd was en het Noorden nog niet. Van der Eerenbeemt vroeg of ik er een boek van wilde maken. Dat was natuurlijk wel leuk, want toen zat je ineens weer in de academische sfeer. En hij

zei na afloop: als je nog wat wilt schrijven, weet dan dat deze reeks voor je openstaat. Dat heeft mij op termijn wel opgetild naar het schrijverschap. Want die publicatie deed bij mij het vuur ontvlammen. Al moet ik zeggen dat in die eerste tijd, toen de kinderen nog klein waren, dat vuurtje vooral smeulde. Maar op een gegeven moment kwamen toch de kriebels.'

'In 1982 ben ik met het onderzoek begonnen voor mijn promotie. Op het archief van Den Bosch werd het archief met register en al van Brabantia Nostra binnengebracht. En ik ben daarbovenop gaan zitten. Ik kende die beweging al. Want na de bevrijding waren er verschillende mensen van Brabantia Nostra die hoog van de toren bliezen. Schrijvers, kamerleden. Niet de allerminsten. Het was een cultureel-religieuze, later ook politiek-economische, beweging, hier in Brabant. Het belangrijkste denkbeeld van die beweging was, dat 'ons' Brabant, dat lange tijd was overheerst door de protestanten uit het Noorden, weer fier moest gaan leven naar zijn eigen, rooms-katholieke aard. De beweging heeft niet veel voor elkaar gekregen. Maar het was wel een exponent van een mentaliteit. Van: wij Brabanders hebben onze trots van het hertogdom uit de Bourgondische en Habsburgse periode, en die is ons afgepakt door protestanten en liberalen. Nu is het de tijd dat wij katholieken onze trots weer herwinnen en onze Brabantse glorie en fierheid weer ten volle beleven. Maar er zat ook economische wrok achter. 'Wij' zijn natuurlijk Generaliteitsland geweest. De kerken waren afgepakt en niet allemaal teruggegeven. Goed, die mensen die actief waren geweest in die beweging waren toen ik mijn onderzoek deed allemaal in de zeventig, dus ik kon ze nog net interviewen. Verder kon je me twee middagen in de week, op de zaterdagochtend als ik de jongens naar scouting had gebracht en in de vakanties in het archief vinden. En dat terwijl ik 26 uur in de week voor de klas stond. Ik vond het heerlijk om me te kunnen afzonderen van het schoolwerk. Bouwen aan mijn eigen droomwereld van een boek. Een proefschrift hoefde het trouwens niet te worden; ik wilde iets onderzoeken en daarover publiceren. Maar toen in 1987 iemand naar Van den Eerenbeemt, een van mijn promotores, kwam met de opmerking: ik wil op Brabantia Nostra promoveren, dacht ik: dat moet ik zelf maar gaan doen. En zo is het uiteindelijk in 1990 tot een promotie gekomen. Het was een geweldige mooi tijd, de commotie, de publicatie en de stukken in de krant. Dat tilt je wel even op.'

Amerika

'Het werk heeft ook wel eens stil gelegen. Zo ben ik in de zomer van 1985 met een *Fulbright grant* naar Amerika

geweest. Genoemd naar die bekende senator. Maryl bleef, dat moet ik er wel bij zeggen, achter met de zorg voor de kinderen. Er stond een berichtje in de Kleiokrant en Maryl zei: dat moet je doen, da's iets voor jou. Het was een uitwisselingsprogramma. Elk jaar mochten vier docenten met een studiebeurs naar de Verenigde Staten. *American studies* met colleges over geschiedenis, aardrijkskunde en literatuur. Je moest daarover referaten schrijven. We zaten vijf weken in Minnesota en daarna hebben we een rondreis gemaakt van San Fransisco naar New Orleans en Washington en Boston. Ik kwam dolenthousiast terug. Later hebben Maryl en ik nog geprobeerd om voor een jaar met de kinderen naar Amerika te gaan. Dat had heel goed gekund. Maar we kregen geen garantie dat we weer in onze banen terug zouden kunnen komen. Ik was daar zo teleurgesteld over dat ik dacht: dan ga ik me energie maar weer richten op dat onderzoek.'

Kleio

'Na mijn promotie was ik bang voor het zwarte gat. En weer was er een oproep in Kleio: gezocht mensen die zich actief willen inzetten voor de VGN. Dat was in de tijd dat Guus Peek nog hoofdredacteur was. Later is Wim Rongen dat geworden. Voor mij is Kleio enorm belangrijk geweest omdat je elke maand contact had met collega's die op de hoogte zijn en iets willen met hun vak. Het is heel inspirerend. Zonder die dingen zou ik misschien verzuurd zijn.'

'In Kleio doe je alles wat mogelijk is, het is niet alleen registreren wat er gebeurt. Je moet laten zien wat mogelijk is, methoden en didactiek die je kunt gebruiken, boeken die je kunt lezen. Meer dan alleen lesideetjes, ook achtergrondinformatie, zoals we al jaren doen met ons laatste nummer van het jaar, het examennummer. Docenten moeten zich gesterkt voelen: dit kan allemaal met ons vak. Zelf ben ik niet zo'n theoreticus, dus voor mij moeten alle onderwijskundige vernieuwingen, ook voor ons vak, afgemeten worden aan de praktische bruikbaarheid voor de docent. Met voorzitter Mao zeg ik: laat honderd bloemen bloeien, laat honderd scholen wedijveren. Kleio moet het podium zijn voor alle meningen en richtingen.

We moeten iedere docent bedienen. Zoals met onze artikelen over de rapporten van De Wit en De Rooy waarin we verschillende standpunten lieten horen. Mijn persoonlijke voorkeur doet er niet zo toe. Ik weet het zelf ook niet zo goed, ik ben over die ontwikkeling ook wat onzeker.'

'Interessant is dat wat ze nu het nieuwe leren noemen, tijdens mijn eigen opleiding in Nijmegen, al door Toebees

werd aanbevolen. Zijn didactiek stond geheel in het teken van het zelfontdekkend leren. Geen spannende verhalen om leerlingen mee te slepen, maar uitgaan van de ervaringswereld van de prepuber. Laat ze zelf maar werken. Door schade en schande ben ik daarvan teruggekomen. Overigens zei Toebes zelf al dat afwisseling het geheim was van elke goede les. In de praktijk komt het er niet zoveel van. Je bent toch vooral veel aan het uitleggen. Dingen visualiseren. Dat laatste doe ik nog veel met dia's, die heb ik in mijn lokaal zo onder handbereik. Maar nu wil ik ook een beamer, die heb ik net aangevraagd.'

'Ik heb het altijd leuk gevonden mijn collega's van dienst te zijn. Toen ik promoveerde werd ik doctor. En doctor betekent 'leraar'. Dat schept een verplichting: ik mag mijn licht niet onder de korenmaat zetten, maar moet ik mijn kwaliteiten en mogelijkheden aanwenden. En als je dan een filmrecensie hebt geschreven en je krijgt een reactie van een collega: ik heb die film gebruikt, dan geeft dat voldoening.'

Notendopjes

'Ik maak me druk over het vak geschiedenis, die ontwikkelingen met Mens en Maatschappij, de Tweede Fase. Ik ben historicus, het vak gaat me aan het hart. Kleio is de muze van geschiedenis en niet van M en M. Maar het is glibberig terrein: wat moet je, wat kun je in het vmbo met geschiedenis? Ik zit daar niet zo in. Die vmbo-docent staat daar met hele andere leerlingen. Misschien is Mens en Maatschappij dan toch wel wat. Is geschiedenis voor die leerlingen te theoretisch. Maar we krijgen weinig reacties. Op mijn stuk over de eerste ervaringen met de Tweede Fase kreeg ik bijvoorbeeld maar twee reacties. En van hogerhand, van het ministerie of zo, hoor je nooit wat. Maar dat vind ik eerlijk gezegd ook minder belangrijk. We schrijven voor de circa tweeduizend lezers, voor het merendeel docenten geschiedenis die midden in het onderwijs staan. Dus zoek je als redactie maar naar het goede evenwicht, wat is belangrijk voor die lezers, wat wil de docent in Enkhuizen, in Maastricht en Hoogezand-Sappemeer lezen. Hoe kunnen we ze steunen, een hart onder de riem steken.'

'En verder schrijf ik ook tegen de leegte. Het zwarte gat ligt altijd op de loer. En dat moet gevuld met veel lezen en schrijven. Ik geef 17 uur les, ik ben met de bapo, en heb weinig reistijd. Ik concentreer me voor school tegenwoordig op mijn lestaken. Dat was vroeger wel anders; ik heb in veel functies en organen gezeten. Maar ik sla nog altijd geen schoolfeest over. Al met al blijft er aardig wat tijd over om te schrijven: om te publiceren en te populariseren. Ik heb aan heel wat methodes

meegeschreven. Vanaf 1994 met *Historia*. Het laatste product was *Fenix*. Daar zit *Pharos* nog tussenin. Uit het historisch overzicht van *Pharos* is mijn eerste *Notendop* voortgekomen: *De wereldgeschiedenis in een notendop*. Daarna volgden nog drie Notendopjes: over de geschie-

Kleio moet het podium zijn voor alle meningen en richtingen.

denis van de Verenigde Staten, het Midden-Oosten en de Eerste Wereldoorlog. Nu ben ik druk bezig aan een boek over de geschiedenis van China. En verder schreef ik viermaal een eindexamenkatern.'

'Het werk voor Kleio zal ik missen, vooral die gezellige contacten met de redactieleden, de maandelijkse redactievergaderingen. Maar ik heb het nu zestien jaar gedaan. Vroeger dacht ik: als ik vijftig ben, ga ik alleen nog lekker tennissen. Nou goed, ik ben nu achteenvijftig.'

Jan van Oudheusden

geboren in Waalwijk, 1949

gymnasium-alfa, Dr. Mollercollege: 1961-1968

studie geschiedenis Katholieke Universiteit Nijmegen: 1968-1975

docent geschiedenis Dr. Mollercollege: 1974 - heden

promotie op *Brabantia Nostra*: 1990

redacteur Kleio: 1991-2007

hoofdredacteur Kleio: 1997-2007

Het nieuwe programma in de praktijk

Ervaringen, knelpunten, oplossingen

De Commissie havo-vwo van de VGN organiseert een werkbijeenkomst voor docenten in havo-4 en vwo-4.

- ▷ **Datum: 5 maart 2008**
- ▷ **Plaats: Farelcollege, Paladijnenweg 101, 3813 DE Amersfoort**
- ▷ **Tijd: van 15.30 uur tot 18.30 uur**

We zijn een half jaar aan de slag met het vernieuwde geschiedenisprogramma in de bovenbouw. Tijd voor een eerste evaluatie.

- *Hoe zijn de eerste ervaringen met de gekozen methode?*
- *Welke knelpunten zijn er?*
- *Welke oplossingen zijn er gevonden?*
- *Hoe zit het met lesuren en andere faciliteiten?*
- *Kunnen we aanbevelingen doen aan schooldirecties?*

Een prima gelegenheid om je eigen lesaanpak te vergelijken met andere docenten die dezelfde methode hebben gekozen. En een must voor docenten die nog geen methode hebben gekozen.

Programma

15.30: Ontvangst met koffie en thee

15.45: Welkom en start werkgroepen per methode.

*Er zijn werkgroepen voor **Feniks, Geschiedeniswerkplaats, Memo** en **Sprekend Verleden**. Collega's die dezelfde methode gebruiken zijn dus in de gelegenheid met elkaar te bespreken hoe deze bevalt, op welke wijze ermee wordt gewerkt, welk aanvullend materiaal is ontwikkeld, hoe de toetsing is aangepakt, enz.*

Neemt u dus zo veel mogelijk materiaal mee!

17.15: Centrale evaluatie. Zo mogelijk: formuleren van aanbevelingen.

18.00: Afsluiting met soep en broodjes.

U kunt een aanmeldingsformulier downloaden op de site van de VGN: www.vgnkleio.nl

Het aanmeldingsformulier dient u uiterlijk voor 15 februari a.s. op te sturen naar:
Ad Oostveen
Helmondseweg 95
5751 GB Deurne

De kosten voor de middag bedragen € 10,- voor VGN-leden en € 15,- voor niet-VGN leden.

Voor routebeschrijving kijk op: www.amersfoort.farel.nl

Een, twee, drie in godsnaam!

DE SCHEEPSJONGENS VAN BONTEKOE TOONT HARDE WERKELIJKHEID VAN LEVEN OP EEN VOC-SCHIP

Op 28 december 1618 vertrok de *Nieu-Hoorn* van Texel richting Oost-Indië. Voor schipper Willem IJsbrandtsz. Bontekoe zou het een 'gedenckwaardige' reis worden. Een reis waarvan het verslag al in 1646 in boekvorm verscheen en dat direct tot de verbeelding sprak. In 1924 bewerkte Johan Fabricius het tot een jeugdboek. Al is *De scheepsjongens van Bontekoe* in de eerste plaats een familiefilm, er zijn meer dan genoeg mogelijkheden om er in de les mee aan de slag te gaan. Samenwerking met de vakken Nederlands en ckv ligt voor de hand.

DAAN SCHUIJT

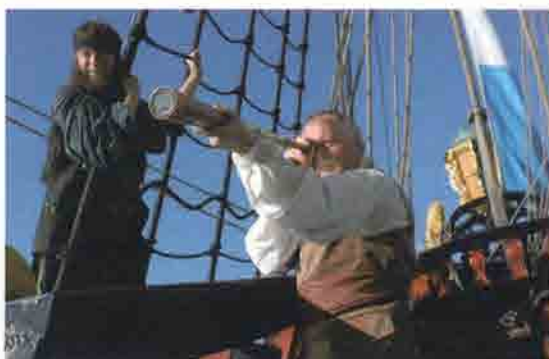
De uitgave van een scheeps-journaal was niet nieuw in 1646 toen het *Journal ofte gedenckwaardige beschijvinghe van de Oost-Indische Reyse van Willem Ysbrandtsz. Bontekoe van Hoorn* verscheen. Sterker nog: Bontekoe's reisverslag was één van de vele. Nadat in 1590 het eerste Nederlandse schip in de Middellandse Zee was doorgedrongen, rolden er vaak journalen van ontdekkingsreizen en handelsexpedities van de persen. Allereerst om de opdrachtgevers verantwoording af te kunnen leggen over het verloop van de reis, maar ook om de opgedane kennis over windrichtingen en zeestromingen met

collega-scheepslui te delen. De uitgevers richtten zich echter vooral op het grote publiek dat genoot van de avontuurlijke (vaak rampzalige) reisverhalen waarin de godvruchtige held talloze beproevingen weet te doorstaan en uiteindelijk in veilige haven terugkeert. Wat dat betreft spant het journaal van Bontekoe de kroon. De *Nieu-Hoorn* is met zijn 1100 ton, ruimte voor 206 bemanningsleden en zware geschut in zeventiende-eeuwse ogen een zeekasteel. Een dergelijk gevaarte tart het noodlot en dat slaat dan ook meedogenloos toe als het schip voor de kust van Sumatra na een ongeluk

ontploft. Op miraculeuze wijze weet de schipper aan de dood te ontsnappen door drie dagen met de overgebleven bemanningsleden in een notendopje op de oceaan te dobberen. De neiging tot kannibalisme die ontstaat kan slechts door de vroomheid van Bontekoe met veel bidden onderdrukt worden. Met hulp van God weten de overlevenden het vaste land te bereiken waar dan nog gevechten op leven en dood volgen met de heidense wilden. Het journaal was met maar liefst 70 herdrukken tussen 1646 en 1800 een *bestseller* in de Nederlandse populaire literatuur.

Fabricius' jeugdboek

Hoewel minstens zo succesvol als het origineel kunnen we Fabricius' journaalbewerking *De Scheepsjongens van Bontekoe* uit 1924 niet dezelfde kwaliteiten toedichten. Om een geschikt jeugdboek te maken, deed Fabricius enkele aanpassingen. Ten eerste baseerde hij zijn boek alleen op het eerste gedeelte van het scheepsjournaal. De reizen die Bontekoe na aankomst in Oost-Indië verder ondernam, komen bij Fabricius niet voor. Bovendien ligt het perspectief in 1924 niet meer bij de schipper, maar bij enkele scheepsjongens. De bottelier (ook wel 'verseballe' of 'scheepsjongen') die het

noodlottige ongeluk met de brandewijn veroorzaakt, heet bij Fabricius Padde, terwijl zijn naam in werkelijkheid Kelemeyn was.

Als Bontekoe na de schipbreuk eenmaal aan land komt, trekt hij met vier scheepsjongens verder een rivier op. Daar worden zij door inheemsen aangevallen. Bontekoe ontsnapt, maar de vier jongens worden gevangen genomen. In 1646 blijven de vier daar achter en zullen zij waarschijnlijk vermoord zijn. In 1924 worden de jongens door een inheems meisje bevrijd en keren ze naar het strand terug. Ten slotte bedacht Fabricius een heel eigen einde van het verhaal. Wanneer de scheepsjongens eind 1620 terugkeren in Vlissingen kunnen zij met een bootje tot Dordrecht komen, maar moet de laatste etappe naar Hoorn met een slee over dichtgevroren rivieren. In werkelijkheid keerde Bontekoe pas in 1625 terug. Een paar van zijn scheepsjongens zijn op de terugreis op Madagascar blijven hangen.

De scheepsjongens van Bontekoe is Fabricius' bekendste boek geworden, hoewel er tot zijn dood in 1981 nog regelmatig (reis-) boeken van hem verschijnen. Het publiek verslindt ze, maar de critici moeten er weinig van hebben.

Historisch OK?

De speelfilm is gebaseerd op het boek van Fabricius. Een verantwoorde documentaire over de VOC is het dus niet en dat geven de filmmakers ook toe. Om een paar dingen te noemen: in 1620 at men in Nederland nog geen aardappels en VOC-schepen waren te diep om

aan een steiger te liggen voor vertrek: dat gebeurde vanaf de rede. Ook het drankgelag dat de opmaat is voor de ontplofing van de Nieu-Hoorn was op een VOC-schip onbestaanbaar.

Dat betekent niet dat er onzorgvuldig te werk is gegaan. Zo zijn de scènes die spelen in Hoorn opgenomen in Enkhuizen, omdat daar meer zeventiende-eeuwse huizen staan. Het straatbeeld is ontleend aan schilderijen van Vermeer, de interieurs met name aan die van Jan Steen. Kostuums zijn afgekeken van portretten van VOC-koopmannen.

De scènes op de Nieu-Hoorn zijn op de Bataviawerf in Lelystad opgenomen, te herkennen aan de 'L' boven het VOC-logo in de film. De oorspronkelijke Batavia is van later datum, maar exact eenzelfde type schip als de Nieu-Hoorn. Wanneer Bontekoe en zijn scheepsjongens in Indië (de 'Indische' scènes werden in Australië opgenomen) aan boord gaan om huiswaarts te keren, ligt daar de replica van VOC-schip de *Duyfken* voor ze klaar. Dit type schip maakte begin zeventiende eeuw ook in werkelijkheid deel uit van de VOC-vloot.

Leven op een schip

Het eerste gedeelte van de film, op het schip tot aan de ontplofing, is het meest geschikt voor in de klas. Na de schipbreuk wordt het toch meer een avonturenfilm. Dit deel laat goed zien hoe het er op een VOC-schip aan toe ging. De openingstitels zijn wat dat betreft al direct interessant. Terwijl de namen van de acteurs door het beeld flitsen, zie je de koksmat Harmen (Thomas Acda) die de mensen op het schip te drinken geeft.

De stuurman, de chirurgijn, de koopman, Schele, een bonkige matroos en de schipper zelf krijgen allemaal een kroes aange-reikt. In een oogopslag krijg je een idee van een aantal functies en de hiërarchie aan boord. Als Hajo (Pim Wessels) zich later bij Bontekoe aanbiedt, komt de schipper uit een kroeg waar manschappen geronseld zijn. Een van de aanwinsten is Pieterzoon, een messentrekker. Hij vormt het clichébeeld van een wanhopige outcast die we-nig andere mogelijkheden had dan zich aan te melden voor een gevaarlijke onderneming als het varen voor de VOC. Het aandeel van dit soort *kalissen* op een schip was vele malen groter dan dromerige avonturiers als Hajo. In de zeventiende eeuw was er weinig romantisch aan een zee-reis van een paar maanden. Het ruwe zeemansleven, de pik-orde die onder de bemanning uitgevochten wordt en de ijzeren tucht die de schipper zijn man-nen oplegt, komen uitgebreid terug in de film. De scheepsjon-gens worden als jongsten van het stel gepest. Vooral de onbenul-lige Padde moet het ontgelden. Schele, een soort dorpsgek op zee, ziet zijn kans schoon om

niet langer zelf het mikpunt te hoeven zijn en matroos Jopkins gooit met emmers water naar de jongens. Aan de andere kant is er respect als Hajo en Rolf tijdens een storm een zeil uit de mast weten te halen. Tijdens een lange periode van windstilte slaan ziektes als scheurbuik toe. De chirurgijn kan niet meer doen dan ader-latingen en wachten op vers fruit. Sommige manschappen overlijden en worden met een 'een, twee, drie in godsnaam' overboord gegooid. Als Pieter-zoon wordt gesnapt als hij de voorraadkast probeert te roven en vervolgens bemanningsleden met een mes bedreigt, wordt hij met een mes door zijn handen aan de mast vastgezet.

Al deze scènes zijn dus opge-nomen op de replica van de Batavia. Aan de hand van de beelden kan een grove plat-tegrond van het schip gemaakt worden. De verschillende ruimten aan boord tonen de functies en hiërarchie die er gold. In het tweede deel van de film, dat in Indië speelt, staat de overlevingsstrijd van de drie scheepsjongens centraal. De zeven bemanningsleden die de

scheepsramp hebben overleefd, roeien richting Sumatra (in werkelijkheid waren het er 72 en hebben zij hun kleding als zeilen gebruikt). Daar stuit de expeditie op een inheems dorp. De manier waarop de inlan-ders afgebeeld worden, kan als voorbeeld van stereotypering bekeken worden en vergeleken worden met de zeventiende-eeuwse beschrijvingen van Bontekoe zelf.

Er bestaan VOC-studies in overvloed die gebruikt kunnen worden om feit en fictie met elkaar te vergelijken. Het oorspronke-lijke scheepsjournaal van Bontekoe is (via internetboekwinkels) volop verkrijgbaar, het boek van Fabricius eveneens en beschrijvin-gen van de Nieu-Hoorn kunt u via studies over de Batavia achterhalen.

Andere scheepsjournalen uit dezelfde tijd zijn bijvoorbeeld **Geleynssen de Jongh in het land van de Groot-Mogol** en het dagboek dat Francisco Pelsaert na de on-dergang van de Batavia bijhield.

In de serie **Tekst in Context**, een reeks historische literatuur, verscheen in 2001 **Verhalen over verre landen. Reizen op papier 1600-1800** (red. Karel Bostoen e.a., Amsterdam University Press) Het tweede hoofdstuk gaat over het scheeps-journaal van Bontekoe en bevat fragmenten uit de oorspronkelijke tekst, die van Fabri-cius en opdrachten voor leerlingen. Zeer toegankelijk voor leerlingen zijn VOC-liederen. Met name liedteksten over de heenreis, het leven aan boord en contact met de inheemse bevolking zijn geschikt om naast de film te leggen. Tweedehands is nog wel verkrijgbaar **Wie wil d'r mee naar Oost-Indië varen** (samenstelling Bert Paasman, uitgeverij Querido, ISBN 9021405725) en het ensemble Camerata Trajectina bracht in 2002 de cd **Van Varen en Vechten – Lieder van de Ver-enigde Oost-Indische Compagnie (1602 – 1795)** uit.

De Scheepsjongens van Bontekoe
Regie: Steven de Jong, 135 minuten
Met o.a.: Peter Tuinman, Thomas Arda, Cees Geel, Pim Wessels, Martijn Hendrickx en Billy Zomerdijk

De oorvegen van Multatuli

A.J. DUYMAER VAN TWIST ALS GOUVERNEUR- GENERAAL VAN NEDERLANDS-INDIË (1851-1856)

De geschiedenis van de Nederlandse koloniale expansie en het beleid is emotioneel beladen. Bij uitstek geldt dat voor de periode van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd en de Nederlandse politionele acties, maar ook kwesties als slavernij of de VOC in het algemeen zijn in staat de gemoederen in beweging te brengen.

Vele jaren lag het minder voor de hand om expliciet de koloniale relatie tot onderwerp van onderzoek te maken. De dekolonisatie versterkte impulsen om de geschiedenis nu eens niet vanuit Europacentrisch perspectief te zien maar vanuit de regio zelf. Toch is er intussen internationaal en nationaal meer belangstelling gekomen voor wat de koloniale relatie betekende in het moederland en welke relevantie zij had voor het culturele geheugen. Dat is een verheugende ontwikkeling. Uiteraard niet om de koloniale periode te verheerlijken, laat staan om het 'tempo doeloe'-gevoel op te wekken, maar omdat deze koloniale relatie óók voor de Nederlandse geschiedenis van grote betekenis was. Die gedachte zal ongetwijfeld ook ten grondslag hebben gelegen aan de keus om de koloniale relatie tussen Nederland en Nederlands-Indië tot eindexamenonderwerp geschiedenis te maken.

Onderkoning van Nederland

Sinds de Tweede Wereldoorlog is de positie van Nederland sterk veranderd. De toegenomen internationalisering biedt aan de individuele Nederlander tal van kansen op het gebied van studie, handel, bestuur en politiek. Wie tegenwoordig ambities heeft om in het politieke of bestuurlijke domein carrière te maken, zal het oog waarschijnlijk niet alleen op Nederland laten vallen. Daarbuiten bestaan tal van interessante opties, of het nu om banen gaat bij de Europese gemeenschap, de

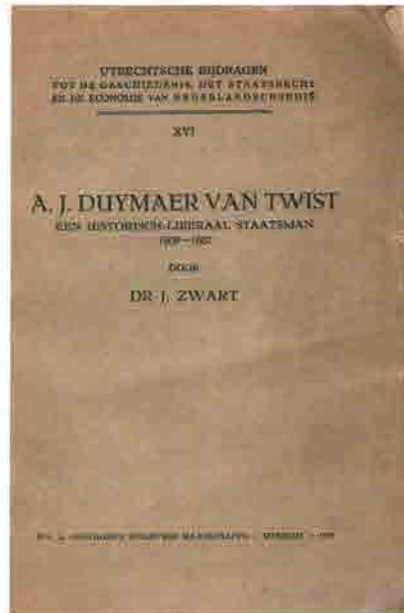
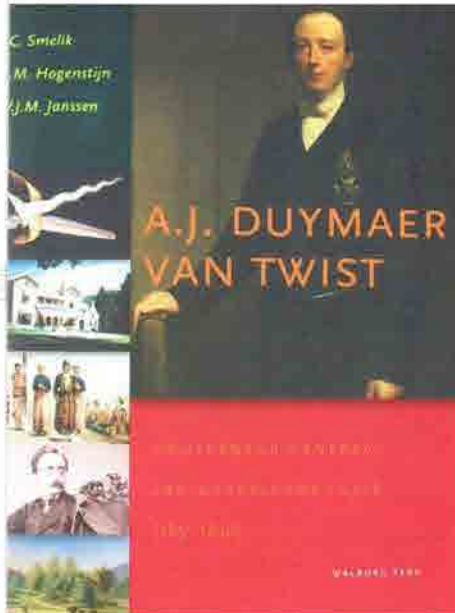
NAVO of de Verenigde Naties of om functies in internationale niet-gouvernementele organisaties. In het negentiende-eeuwse Nederland, om niet verder in de tijd terug te gaan, lag dat allemaal heel anders. Voor carrièremogelijkheden van Nederlandse hoger opgeleiden werd vooral het oog gericht op de gebieden die tot de koloniën van Nederland werden gerekend en dan bij uitstek op Nederlands-Indië.

De allerhoogste Nederlandse bestuursfunctie destijds was ongetwijfeld die van gouverneur-generaal. Niet voor niets werd hij onderkoning genoemd; Nederlands-Indië werd vrijwel tot het einde van het koloniale bewind op autocratische wijze bestuurd. De gedachte was dat de man, die de allerhoogste ambtelijke positie in Indië bekleedde, er ook als een vorst diende uit te zien en zich zo diende te gedragen. In dit artikel is ervoor gekozen om een van de weinige nog bekende gouverneurs-generaal, namelijk A.J. Duymaer van Twist, voor het voetlicht te brengen. De directe aanleiding voor deze keuze was een dubbeltentoonstelling die in 2007 in Deventer aan hem werd gewijd. Via zijn bestuursperiode kunnen ook de koloniale bestuurlijke verhoudingen rond het midden van de negentiende eeuw worden geanalyseerd en kan nader worden ingegaan op de betekenis van de koloniale relatie met Nederlands-Indië destijds in Nederland.

Duymaer van Twist was van 1851 tot 1856 gouverneur-generaal. Door zijn conflict met een zekere bestuurs-

Gouverneur-Generaal mr.
A.J. Duymaer van Twist.
Litho door Chimaer van
Oudendorp naar Blommers.
Bron: KITLV, Leiden.

ambtenaar, een assistent-resident die luisterde naar de naam Eduard Douwes Dekker, is zijn naam eerder berucht dan befaamd. Van Twist weigerde Douwes Dekker audiëntie te verlenen en diens klachten serieus te nemen. De assistent-resident nam vervolgens wraak door in 1860 over zijn ervaringen als ambtenaar een roman, *Max Havelaar of de koffij-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij*, te schrijven waarin de inhaligheid van het Nederlandse koloniale stelsel werd aangevalen en de gouverneur-generaal er in het bijzonder van langs kreeg. De roman behoort tegenwoordig tot de belangrijkste werken van de Nederlandse literatuur. Van Twist nam nooit de moeite zich te verdedigen of te verantwoorden hoewel – of juist omdat – Douwes Dekker hem perfect op de hoogte hield van zijn publicaties en daarbij beledigende adresseringen gebruikte als ‘de onbekwame Van Twist, de onwetende Van Twist, de luie Van Twist, de ellendige Van Twist, de trage Van Twist, de goddienende Van Twist’.

Eenzame hoogte

A.J. Duymaer van Twist werd in januari 1851 benoemd tot gouverneur-generaal, nadat G.L. Bruce, die aanvankelijk was aangezocht door het kabinet Thorbecke, kort na zijn vertrek naar Indië overleed. Als vanzelf viel de aandacht op de gematigd-liberale Van Twist die als lid van de Tweede Kamer had laten zien over kennis van financiële vraagstukken te beschikken. Dat hij geen specifieke kennis had over Nederlands-Indië, was kennelijk geen probleem. Het is wat dat betreft opmerkelijk dat in 1842 voor bestuursambtenaren in Delft een speciale opleiding voor Indische bestuursambtenaren was opgericht om hen gerichte kennis van recht, geschiedenis, talen en volken van Nederlands-Indië bij te brengen, maar dat het niet als bezwaarlijk werd gezien dat der-

Henk Boels, Janny de Jong en G.A. Tamse, *Eer en fortuin. Leven in Nederland en Indië 1824-1900. Autobiografie van gouverneur-generaal James Loudon* (Amsterdam 2003).

C. Fasseur, *Kultuurstelsel en koloniale baten. De Nederlandse exploitatie van Java 1840-1860* (2e dr., Leiden 1978).

Janny de Jong, 'Ontwikkelingen in de Nederlandse geschiedschrijving over Indonesië', *Tijdschrift voor geschiedenis* 113 (2000) 514-526.

Janny de Jong, *Van batig slot naar ereschuld. De discussie over de financiële verhouding tussen Nederland en Indië en de hervorming van de Nederlandse koloniale politiek 1860-1900* (Den Haag 1989).

P.A. van der Lith 'Levensbericht van Mr. A.J. Duymaer van Twist', *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Bijlage tot de Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden* (Leiden 1891) 1-115.

Dik van der Meulen, *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker* (3e dr., Amsterdam 2002).

Herman Neubronner van der Tuuk, *De pen in gal gedoopt: brieven en documenten*. R. Nieuwenhuys, ed. (Amsterdam 1962).

J.C. Smelik, C.M. Hogenstijn en W.J.M. Janssen, *A.J. Duymaer van Twist. Gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (1851-1856)*, (Zutphen 2007).

J. Zwart, *A.J. Duymaer van Twist. Een historisch-liberaal staatsman 1809-1887* (Utrecht 1939).

J.M. Zwart ed., 'Brieven aan den gouverneur-generaal Duymaer van Twist van vrienden in het vaderland', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 110 (1939) 1-86.

gelijke kennis ontbrak bij de hoogste functionaris. Van Twist was namelijk in dat opzicht geen uitzondering. Van de achttien gouverneurs-generaal tussen 1816 en 1904 was slechts de helft eerder in Indië geweest. De gedachte was niet alleen dat die kennis ter plekke snel genoeg opgedaan kon worden, maar ook dat een nieuweling, of 'baar', in het voordeel was, omdat hij in de kleine Europese gemeenschap niet eerdere persoonlijke verplichtingen had.

De gouverneur-generaal viel weliswaar als ambtenaar onder het gezag van de koning, en na de grondwet van 1848 onder de minister van Koloniën, maar in de kolonie zelf verkeerde hij op eenzame hoogte aan de top van de bestuurspiramide. Het liberale principe dat het

Nederlandse parlement door middel van de ministeriële verantwoordelijkheid en de vaststelling van de Indische begroting invloed kon uitoefenen, stond haaks op de autocratische ambtelijke verhoudingen in Nederlands-Indië. Hij was er de *toean besar*, de grote heer. Omdat presentatie en prestige van groot belang waren, kreeg hij bij zijn aantreden een betrekkelijk hoog bedrag aan uitrustingskosten, namelijk 60.000 gulden, bovenop het toch al niet geringe jaarsalaris van 150.000. Hoewel het gouverneur-generaalschap, mede wegens het ruime inkomen, door velen werd geambieerd, was het tegelijkertijd een uiterst moeilijke positie. De man moest enerzijds zeer zelfstandig handelen, anderzijds nam de inmenging vanuit Nederland in de loop van de negentiende eeuw steeds meer toe. Een goede verhouding tot Nederland was belangrijk, maar in de praktijk zeer moeilijk te verwezenlijken, zeker als na een kabinetswisseling de politieke kleur van minister en gouverneur-generaal niet meer overeenstemde. De gouverneur-generaal werd namelijk niet vervangen als een kabinet viel. Van Twist wist dat hij het in Indië niet gemakkelijk zou krijgen. Java was recent negatief in de aandacht komen te staan, omdat onrustbarende berichten over hongersnoden op Java in verband waren gebracht met het in 1830 ingevoerde Cultuurstelsel. Deze berichten waren het begin van een jarenlange discussie over de vraag of het Cultuurstelsel misbruik van de bevolking in de hand werkte. Het Cultuurstelsel zorgde voor hoge directe inkomsten voor de Nederlandse staat en de vraag of het niet beter vervangen kon worden door een stelsel van 'vrije arbeid' en particuliere ondernemers, zoals de liberalen wensten, in plaats van de directe inmenging door het gouvernement, zou de Nederlandse politieke discussie decennialang beheersen.

Monarchaal gedrag

Eenmaal in Indië viel direct op dat Van Twist bewust afstand probeerde te bewaren. Hij liet deze houding bij niemand varen. Van huis uit bescheiden, gedroeg Van Twist zich in de kolonie van meet af aan monarchaal. Van Twist was hierbij geadviseerd door de conservatieve staatsman J.C. Baud, die hem had voorgehouden dat afstand bewaren een absolute voorwaarde was in de kleine 'ons-kent-ons' samenleving in Indië. In omschrijvingen van tijdgenoten is Van Twist dan ook als 'stroef' omschreven, weinig toegankelijk, een stijve hark, maar ook als 'onkreukbaar eerlijk' en bekwaam, rechtvaardig en ferm: 'in één woord een man van karakter'. Van Twist trad in het eerste jaar van zijn bestuur op tegen het bestuur van sommige regenten. Wegens de uitbuiting die in het district Kendal was gesignaleerd,

werden in augustus 1851 de regent en enkele van zijn functionarissen ontslagen. Hen werd afpersing, knevelarij en willekeurige beschikking over goederen en diensten van de bevolking verweten. De regent was overigens al eerder, door gouverneur-generaal Rochussen, van zijn post verwijderd.

Van Twist nam ook het in Nederland nogal omstrede besluit om de belastingen op de markt op te heffen, zonder voorafgaande Koninklijke Machtiging en zonder een alternatieve inkomstenbron aan te wijzen. Met de belasting was de lieve som van twee miljoen gulden gemoeid. Hoewel Van Twist de koffie- en suikercultures beperkte - tijdens zijn bestuur werden geen suikercontracten uitgegeven - achtte hij de tijd niet rijp voor stelselmatige veranderingen in het Cultuurstelsel. Hij ontdekte in Indië tot zijn verbazing dat het bestuur feitelijk heel weinig wist van de lokale omstandigheden. Doordat Nederland voor indirect bestuur via de inheemse regenten en hoofden had gekozen, ontbrak het eenvoudig aan inzicht in land en volk.

Van Twist wist dat hij het in Indië niet makkelijk zou krijgen.

Van belang was dat het in Nederland vastgestelde Regeringsreglement van Nederlands-Indië van 1854 pogingen deed om te komen tot meer orde in de heffing van landrente en herendiensten. Maar wat het Cultuurstelsel betrof, was de regeling moeizaam. Zonder het woord Cultuurstelsel overigens te noemen, werd bepaald dat de gouverneur-generaal de gouvernementcultures zoveel mogelijk in stand zou houden (artikel 56), maar dat uiteindelijk een situatie diende te ontstaan waarbij bestuurlijke inmenging overbodig zou zijn (artikel 56: 6). De kwestie was hiermee uiteraard nog lang niet de wereld uit.

Geloof

Van Twist stelde havens op de Molukken open voor handel en verminderde de herendiensten, dus het werk dat zonder betaling moest worden verricht voor het gouvernement en voor de regent. Ook werd de 'eerste kweekschool voor inlandse onderwijzers' in Soerakarta gesticht. Opmerkelijk was zijn houding jegens godsdienst. Van Twist was zelf streng gelovig. 'Sedert de accessie (aantreding, JdJ) van Duijmaer van Twist' - zo schreef bijvoorbeeld taalgeleerde Herman Neubronner van der Tuuk op zijn gebruikelijke, ironische toon naar zijn werkgever het Bijbelgenootschap - 'weet gij dat alles in Batavia vroom is geworden. Iedere ambtenaar

gaat aldaar nu des zondags naar de kerk, iets wat vroeger nimmer gebeurde'. Zijn protestantisme hield echter niet in dat hij de islam wilde bestrijden of verhinderen. Van Twist schafte bijvoorbeeld in 1852 de belasting af op de pas die islamieten nodig hadden om naar Mekka te kunnen gaan, aangezien zij niet mochten worden belemmerd 'in een hunner heiligste godsdienstplichten'. De maatregel werd overigens in 1859 door minister Rochussen teruggedraaid.

Problemen

De relatie met minister van Koloniën C.F. Pahud raakte al snel verstoord. Van Twist was met name onthutst over de financiële 'warboel' in de kolonie en de valse voorlichting aan het parlement. Klip en klaar liet hij Den Haag weten, dat de minister beter een ander kon sturen, als hij niet bereid was de middelen te geven om het tekort te dekken. Hij voegde er niet zonder bitterheid aan toe dat het vooral iemand moest zijn 'die de middelen kent om zonder geld te betalen'. Dat laatste sloeg op de kritiek die hij had gekregen, omdat hij bij zijn aantreden een lege kas had aangetroffen die hij met een lening had moeten aanzuiveren. De relatie werd nog moeizamer toen het kabinet Thorbecke in 1853 plaatsmaakte voor het conservatieve kabinet Van Hall-Donker Curtius, maar Pahud gewoon als minister

aanbleef. De verhouding tussen Van Twist en Pahud werd in 1853 zelfs zo slecht dat Van Twist erover dacht om ontslag te nemen. Uiteindelijk besloot hij dat echter niet te doen, onder andere op grond van de overweging dat hij dan waarschijnlijk door een conservatief zou worden opgevolgd. Zijn vrees werd overigens uiteindelijk toch bewaarheid toen Pahud in 1856 zelf als zijn opvolger naar Batavia vertrok.

De creatieve oplossing die Van Twist koos om uit de gezezen problemen te komen, was om de contacten met de minister tot een minimum terug te brengen. Zo staakte hij de particuliere briefwisseling en voerde slechts uit wat hem werd opgedragen, een oplossing waarover minister Pahud overigens razend was. Van Twist zelf benutte zijn tijd in Indië ondermeer door veel van Java en van de eilanden eromheen, de buitenbezittingen, te zien. Met name de reis naar de Molukken is goed gedocumenteerd door twee reisverslagen van medereizigers. Het probleem dat tegen het eind van zijn bewind ontstond over de kwestie Lebak en de wijze waarop deze kwestie werd beschreven in *Max Havelaar*, heeft over het bewind van Duymaer van Twist een schaduw geworpen. Hij was immers de opponent van de man die voor de onderdrukte Javaan opkwam. De kwestie zelf kwam erop neer dat assistent-resident Douwes Dekker misbruik van de bevolking door de regent van Lebak had gecon-

Voorzijde van het paleis
van de gouverneur-
generaal te Buitenzorg.

stateerd en diens ontslag eiste, maar zelf werd berispt en overgeplaatst, waarop hij de eer aan zichzelf hield en ontslag nam. Douwes Dekker was verontwaardigd over Van Twists formele opstelling, toen de gouverneur-generaal hem vervolgens niet wilde ontvangen: Douwes Dekker had toch zelf ontslag genomen? Over wie er nu gelijk had is heel veel gepubliceerd, waarbij het opvalt dat voor- en tegenstanders op basis van dezelfde documenten tot tegenovergestelde conclusies komen. Wie gelijk had, zo schreef Multatuli's biograaf Van der Meulen, is nauwelijks meer vast te stellen. Duidelijk is wel dat dit conflict ook een botsing was van twee zeer uiteenlopende karakters. Van Twist was op en top degelijk, redeneerde juridisch en zakelijk, en was in dienstzaken, aldus een tijdgenoot, 'zeer streng en scherp'. Douwes Dekker was een excentrieke, romantische idealist die leed aan chronische zelfoverschatting, schulden maakte bij de vleet en ongeschikt was voor bureauwerk. Bij vergelijking van de opvattingen van Duymaer van Twist en Douwes Dekker valt op, dat er in de kern geen verschil van mening is over de plicht die op de schouders van de bestuursambtenaar rustte om de inheemse bevolking te beschermen. Beide mannen verwierpen een koloniaal exploitatiestelsel dat uitsluitend op winst was gericht en waaraan de belangen van inheemse volken volledig ondergeschikt werden gemaakt. Frappant is dat Duymaer van Twist in de jaren 1860 het Cultuurstelsel zou aanvallen, omdat het de rechten en belangen van de inheemse bevolking had aangetast, de belangen van het moederland te sterk voorop had gesteld en er te weinig voor Indië werd uitgegeven. Douwes Dekker liet zich door conservatieve politici verleiden het Cultuurstelsel te verdedigen. In het boekje *Nog eens: vrije arbeid* uit 1870 vergeleek hij Indië met het winnende lot uit de loterij dat niet alleen jaarlijks een batig slot gaf, maar ook Nederland tot een grootmacht maakte en zekerheid bood voor de toekomst van de kinderen. Dit voorbeeld laat zien dat het niet eenvoudig is om de toenmalige politieke verhoudingen en opvattingen over het koloniale bewind op zijn merites te beoordelen en te rangschikken. Voor Douwes Dekker was dat nog extra moeilijk, omdat hij progressieve standpunten combineerde met conservatieve en zelfs reactionaire denkbeelden.

Van Twist beoordeeld

Verskillende historici kwamen tot het oordeel dat Van Twist door de bank genomen een goed, dan wel 'voortreffelijk landvoogd' is geweest. Maar dan toch wel duidelijk beperkt door de strenge marges die door het moederland werden bepaald. Praktisch iedere gouver-

Interieur
paleis Buitenzorg.

neur-generaal liep overigens op tegen hoogoplopende conflicten met de minister wegens verschil van politiek inzicht en bezwaar tegen te sterke inmenging vanuit Den Haag. Van Twist verkeerde dus in goed gezelschap toen hij na afloop van zijn bestuursperiode teleurgesteld en gefrustreerd naar Nederland vertrok. Eenmaal in de kolonie veranderde letterlijk het perspectief op de koloniale relatie tussen Nederland en Indië. Voor Van Twist betekende dit dat hij vraagtekens plaatste bij de vanzelfsprekendheid waarmee het Nederlandse belang steeds voorop werd gesteld.

Duymaer van Twist heeft geprobeerd verbeteringen aan te brengen en gaf blijk van belangstelling voor de Indische archipel en de daar levende volken. Sommige gouverneurs-generaal trokken zich na terugkomst in Nederland helemaal terug uit de politiek en het bestuur. Dat gold niet voor Van Twist. Hij weigerde ministersfuncties, maar werd in 1858 wel weer tot Kamertlid gekozen. Hij was in het parlement een van de weinige koloniale specialisten en zijn advies en oordeel over koloniale aangelegenheden waren gezaghebbend. Maar toch. Uiteindelijk bleef vooral het negatieve beeld van hem hangen, zoals een journalist in maart 1887 in de *Java-Bode* reeds voorspelde. Multatuli's denkbeelden zouden 'op het jongere geslacht hun invloed uitoefenen

De annotatie behorende bij dit artikel is op te vragen bij de auteur. E-mail: janny.de.jong@rug.nl.

Trainingen voor geschiedenisdocenten 2008 IVLOS

Training en Advies van de Universiteit Utrecht

• **Cursus oriëntatiekennis en activerende didactiek**

Leerlingen actief en gemotiveerd met geschiedenis bezig laten zijn is het uiteindelijke doel van deze nascholingscursus. We oefenen veel activerende werkvormen aan de hand van de tien tijdvakken van de Roij. De nieuwste ontwikkelingen en inzichten ten aanzien van oriëntatiekennis worden besproken.

Plaats en tijd: donderdag 6 maart en dinsdag 15 april van 9.30 tot 16.00 uur te Utrecht (deze cursus zal in najaar 2008 ook weer aangeboden worden)

Kosten: 475 euro (incl. drinken, twee lunches, nascholingscertificaat en reader met achtergrondliteratuur en werkmateriaal)

• **Cursus vakoverstijgende projecten ontwikkelen voor de gammavakken.**

Steeds meer scholen gaan vakoverstijgende projecten invoeren. Om docenten te helpen met het ontwikkelen van vakoverstijgende projecten biedt het IVLOS twee trainingsmiddagen aan. Tijdens deze middagen staat het maken van projecten voor de gammavakken centraal. Aan het einde van de training heeft u zicht op de kenmerken waar een vakoverstijgend project aan moet voldoen en heeft u zich een werkwijze eigen gemaakt waarmee vakoverstijgende projecten ontwikkeld kunnen worden.

Plaats en tijd: donderdag 24 april 2008 en donderdag 12 juni 2008 van 13.30 tot 16.30 te Utrecht

Kosten: 195 euro (incl. drinken, nascholingscertificaat en reader met achtergrondliteratuur en werkmateriaal)

• **Een studiedag Geschiedenis voor VMBO-docenten**

Onderwerp: Geschiedenis van de 20e eeuw/tijdvak 9 en 10 (examenonderwerp) en activerende didactiek. Prof. Dr. Maarten van Rossem zal een college verzorgen over de geschiedenis van 20e eeuw. De rest van de dag zal worden besteed aan activerende didactiek voor het VMBO. We gaan werkvormen oefenen die gerelateerd zijn aan tijdvak 9 en 10 en makkelijk toepasbaar in een klas met VMBO-leerlingen.

Plaats en tijd: vrijdag 7 november 2008 van 10.00 tot 16.00 uur te Utrecht

Kosten: 150 euro (incl. drinken, lunch, nascholingscertificaat en reader met achtergrondliteratuur en werkmateriaal)

• **Op maat**

U kunt ook informeren naar een training op uw eigen school. Wij kunnen een op maat-training samenstellen voor de sectie geschiedenis of voor de docenten in het leerdomein mens en maatschappij.

U kunt vrijblijvend een intakegesprek of offerte aanvragen.

Voor meer informatie en opgave:

Iris Bleeker, i.bleeker@uu.nl of 030-2533224

Hanneke Tuithof, h.tuithof@uu.nl of 030-2533220

Jagers met geheugenverlies

LEERLINGEN SCHRIJVEN OVERLEVINGSPLAN VOOR PREHISTORISCHE STAM

Op een ochtend - in de tijd dat er nog geen landbouw en veeteelt bestond - worden de leden van een kleine prehistorische stam wakker op een voor hen vreemde plaats. En wat erger is, zij lijden aan geheugenverlies. Ze kennen elkaar nog wel en hun verstand is niet aangetast, maar zij hebben totaal geen weet meer van wat er vóór deze dag allemaal is gebeurd. Hoe kunnen ze overleven?

Deze vraag kregen de leerlingen van 1v1 van het Bonhoeffer College in Enschede tijdens een lessenserie over de prehistorie voorgelegd. Ze gingen in groepjes van vier of vijf aan de slag en gebruikten de AVA-werkvorm. Eerst inventariseerden zij, al associërend, wat zij samen al wisten van het onderwerp (A = Activeren van voorkennis). Daarna formuleerden zij een aantal vragen (V = vragen). Het antwoord op deze vragen moest de gaten in hun kennis opvullen (A = antwoorden) en het vervolgens mogelijk maken een kort overlevingsplan te schrijven voor de stam uit de prehistorie.

Jagers in Amerika?

Al spoedig bleek dat de leerlingen al over behoorlijk wat kennis beschikten over de prehistorie. Wel was de voorkennis heel divers. Zo tekende een meisje een tas voor het vervoer van allerlei spullen. Ze blijft echter het antwoord schuldig op de vraag waarom zij dacht dat mensen in de prehistorie zo'n tas hadden. Maar een ander lid van haar groepje wist te melden dat bij de ijsmummie Ötzi een tas(je) is gevonden. In een ander groepje meende een leerling dat 'de mensen in de prehistorie in Amerika woonden'. Zou de huidige machtige positie van Amerika haar er toe hebben gebracht aan te nemen dat de eerste mensen dan ook wel in Amerika moeten hebben geleefd?

Het was voor de leerlingen geen probleem om vragen te bedenken over voor de hand liggende aspecten als

wonen en werken. Opvallend is echter dat geen enkel groepje een vraag stelde over godsdienst. Niemand kwam op het idee dat mensen bijvoorbeeld offers brachten om zich te verzekeren van een goede jacht. Voor het vinden van informatie gebruikten de meeste leerlingen internet. De leerlingen mochten zelf bepalen hoe zij de informatie voor het beantwoorden van hun vragen met elkaar uitwisselen. Eén groepje maakte een website. Andere groepjes gebruikten een wiki of een weblog. Weer andere gebruikten e-mail.

Geachte jagers en verzamelaars

De uiteindelijke overlevingsplannen leverden leuke dingen op. Zo had een groepje zijn overlevingsplan 'verzonden' in een envelop, geadresseerd aan 'de geachte heren jagers en verzamelaars in Eurazië'.

'Medicijnen vind je in het bos. Je moet aan iemand die er verstand van heeft vragen welke giftig zijn of niet. En welke je kunnen genezen. Meestal is rust het beste medicijn. Als iemand echt niet meer kan leven moet je hem dood maken.'

Hun overlevingsplan opende met een afbeelding van een kale schedel en de tekst: *'beste jagers/verzamelers, we denken dat jullie er niet zo uit willen zien, dus luister naar ons.'* Dit groepje had als enige een paragraaf gewijd aan de gezondheidszorg.

Een grot is volgens een ander groepje een prima woonplaats, als je er maar voor zorgt dat het water niet naar binnen kan stromen. Om te controleren of dit inderdaad niet gebeurt, moeten ze in de grot een holle boomstam met water leggen. Als het water dan 'plat blijft en niet schuin loopt, is het goed'. Volgens dezelfde leerlingen moet de prehistorische mens niet alleen jagen, maar ook zoeken naar eetbare vruchten, bessen en paddenstoelen. Ze hebben er wel aan toegevoegd:

'Neem iemand mee als voorproever voor het geval de vruchten, bessen of paddenstoelen giftig zijn.'

Moderne opvattingen over hygiëne hebben hun sporen nagelaten in de adviezen van een ander groepje aan de voedselverzamelaars: 'Was de vruchten in water. Nu kun je ze eten.'

Soms waren de adviezen zeer gedetailleerd:

'Met een speer ga je achter een klein dier aan, bijvoorbeeld een konijntje. Die herken je door lange oren en een klein rond staartje. Je steekt de speer erin en haalt er een stukje vlees uit (het andere vlees kan je opeten). Als je dat hebt gedaan, ga je een gat graven in de grond met je handen. Je legt het stuk vlees in de kuil en je lokt er een groter dier naartoe, bijvoorbeeld een hert. Je steekt met je speer in het beest en zo heb je nog meer vlees.'

Werkvorm

De AVA lijkt op het eerste gezicht een simpele werkvorm. Maar het is een werkvorm die veel inzet van zowel leerlingen als docent vraagt. De rol van de docent is buitengewoon belangrijk. Bij het activeren van voorkennis zal hij geregeld de leerlingen met aanwijzingen moeten bijsturen of hen via prikkelende vragen uitdagen meer uit zichzelf te halen. Ook als de vragen te weinig niveau hebben of te weinig bijdragen aan de - vaak naar leerling toe niet uitgesproken - doelstellin-

gen, moet hij de leerlingen op weg helpen. Het stellen van goede historische vragen is een belangrijke, maar moeilijke vaardigheid voor veel leerlingen. Reden genoeg om er vaak aandacht aan te besteden. Niet alleen door leerlingen zelf vragen te laten stellen, zoals in deze werkvorm, maar ook door er klassikaal op te reflecteren. Dit kan bijvoorbeeld door de vragen van alle leerlingen te verzamelen, te bundelen en aan de leerlingen te vragen een top vijf van de beste vragen te maken. Bespreek vervolgens deze top vijf met de leerlingen om er gezamenlijk achter te komen waarom sommige vragen beter zijn dan andere.

In de kerndoelen voor zowel het basisonderwijs als voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs krijgen de leerlingen te maken met de tien tijdvakken.

In het kader van een SLO-project over voorbeelduitwerkingen van de tijdvakken is de didactische werkvorm AVA ontwikkeld. Doel van deze werkvorm is om de doorlopende leerlijn te versterken en optimaal gebruik te maken van de voorkennis van leerlingen.

De AVA-werkvorm is afgeleid van probleemgestuurd onderwijs, maar aangepast aan de mogelijkheden en eisen van het vak geschiedenis. De belangrijkste uitgangspunten van de AVA-werkvorm zijn:

- Leerlingen leren met en van elkaar.
- Leerlingen zijn (mede) verantwoordelijk voor de vragen en leerdoelen die zij zich stellen.
- Leerlingen zijn (mede) verantwoordelijk voor de uitvoering.
- De inhoud van het geleerde c.q. de opbrengsten kan/kunnen (deels) verschillen van leerling tot leerling of van groep tot groep.

Metacognitie speelt bij deze werkvorm een belangrijk rol. De leerlingen reflecteren onderling en met de docent op vragen als: wat wordt er van mij verwacht, hoe pak ik het aan, zit ik op koers, is mijn werkwijze succesvol, hoe kan ik mijn werkwijze verbeteren, is het eindproduct in overeenstemming met de vragen, enz.

Hoewel niemand twijfelt aan het belang van activeren van voorkennis, is het vaak een ondergeschoven kindje in het geschiedenisonderwijs. Niet geheel onbegrijpelijk. Aansluiten op kennis die heel uiteenlopend kan zijn, is niet eenvoudig. In een AVA wordt de aanwezige kennis met een prikkelende opdracht actief gemaakt, om die vervolgens te verbinden met vragen. Geen vragen van de docent, maar van de leerlingen zelf. Door het zelf stellen van vragen en het zoeken naar antwoorden daarop, worden de leerlingen meer bij het leren betrokken en neemt hun motivatie toe.

Een uitgebreide beschrijving van de AVA-werkvorm en de opdracht voor de leerlingen staat op de website van SLO: <http://www.slo.nl/themas/00110/Geschiedenis/>

Albert van der Kaap,
medewerker SLO.
Marcel van Adrichem,
docent geschiedenis
Bonhoeffer College in
Enschede.

Voortgezet onderwijs | Opdrachten bij actuele thema's

Kent u onze themapakketten al?

- met vaardigheidsoopdrachten en schoolexamens voor diverse vakken
- bij actuele onderwerpen als Europa, Schiphol, het klimaat, water en bewegen
- voor onder- en bovenbouw van vmbo, havo en vwo
- met beoordelingslijsten en correctievoorschriften
- met filmpjes, foto's en muziekfragmenten
- toetsmateriaal dat u zo bij de hand hebt en op elk moment kunt gebruiken

Kijk op www.cito.nl bij voortgezet onderwijs > Themapakketten

zeker weten

Geschiedenisonderwijs in Turkije

VAN TURKSTALIGE STEPPEVOLKEREN NAAR EU-EISEN

Een impressie naar aanleiding van de Euroclio studiereis naar Ankara en Istanbul, oktober 2007.

"Teachers are the only savours of nations"
(14 October 1925, Mustafa Kemal Atatürk)

Atatürk is nog steeds omnipresent. In elke officiële ruimte hangt een portret van hem. Iedere school heeft een hoek met een buste en een nationale vlag. In de rectorkamer hangt een portret, aangevuld met citaten over de taak van school, leraren en scholieren. Nadat het Ottomaanse Rijk uit elkaar viel zag de regering het als haar grootste taak de inwoners van de nieuwe republiek saamhorigheid bij te brengen en werd de eerste taak van geschiedenisonderwijs de Turkse natievorming. Ondertussen bestaat de Turkse republiek al ruim tachtig jaar. De Turkse samenleving is in de tussentijd enorm

veranderd, zeker in de laatste vijftien jaar. Is het Turkse geschiedenisonderwijs meeveranderd?

Eind oktober 2007 gingen twintig Nederlandse geschiedenisdocenten naar Turkije op initiatief van Euroclio. Er was een intensieve studiereis georganiseerd om de rol van geschiedenisonderwijs in internationalisering en natievorming, de inzet van methodes en de vertaling van maatschappelijke verwachtingen naar de praktijk in de les in Turkije onder de loep te nemen en te vergelijken met Nederland. Gedurende deze week bleek wat tot voor kort in Turkije die verwachtingen waren en hoe die verwachtingen op dit moment verschuiven.

Basisschool en voortgezet onderwijs

Kinderen in Turkije gaan op hun zevende naar het basisonderwijs. Tot 15 jaar zijn ze leerplichtig aan deze 'basisschool'. In de eerste zeven leerjaren wordt geschiedenis slechts in de context van een op wereldoriëntatie lijkend vak behandeld. Pas in het achtste en laatste jaar staat geschiedenis apart op het lesrooster. De vorming van de republiek Turkije en de jaren na 1923 staan dan centraal.

Een meerkeuze examen bepaalt hierna wie de drie leerjaren in het voortgezet onderwijs mag volgen. Bij geschiedenis worden dan de Turkse stammen in Centraal-Azië en de Islam behandeld. In het laatste leerjaar volgt de geschiedenis van het Ottomaanse Rijk en Europese geschiedenis (waarin slechts de renaissance, de reformatie, de verlichting en de Franse Revolutie de revue passeren), om tot slot te eindigen met de heldendaden van Atatürk en de vorming van de republiek. Zijn dood in 1938 is het eindstation van de geschiedenislessen. Chargerend wordt door leraren opgemerkt: 'De

Dit artikel is een sterk ingekorte versie van de oorspronkelijke tekst. Indien de lezer belangstelling heeft voor de volledige tekst inclusief annotatie, deze is te verkrijgen via info@euroclio.nl

laatste zin van onze schoolboeken luidt: In 1939 begon de Tweede Wereldoorlog.

De leraren

Door middel van een streng selectief examen worden ongeveer 300.000 studenten toegelaten tot de universiteiten, terwijl jaarlijks ongeveer 2 miljoen scholieren de examens afleggen. Dit betekent dat 85% afvalt. Om leraar te kunnen worden zijn niet de allerhoogste scores vereist. Studenten aan de lerarenopleidingen zijn ook voornamelijk afkomstig uit de kleinere steden. De opleiding zelf legt de nadruk vooral op politieke en militaire geschiedenis, waarin vooral feitenkennis telt. Met nauwelijks praktijkervaring, lessen over didactiek of pedagogiek en met een overbelasting aan academische kennis kwamen net opgeleide leraren tot voor kort voor de klas.

Om het arbeidstraject te stroomlijnen worden de leraren door de overheid uitgezonden naar scholen over heel Turkije. Het is een land met grote verschillen: in het westen zijn er gemiddeld 25 leerlingen per klas, en in het oosten kunnen dit er 40 à 50 per klas zijn. De leraar geeft frontaal en op reproductie gericht les. Het woord van de leraar is waar en in het lesboek staan feiten weergegeven waaraan niet getwijfeld hoeft te worden. Maar wie maakt de schoolboeken?

Overheid als mede-auteur

Het begint allemaal met de Onderwijsraad, onderdeel van het Ministerie van Onderwijs, waar een aantal experts per schoolvak de richtlijnen opstelt waaraan een lesmethode moet voldoen. Tot zo ver is dit vergelijkbaar met de Nederlandse eindtermen. Maar de experts schrijven ook voor hoeveel aandacht een onderwerp moet krijgen en een groot deel van het te gebruiken beeldmateriaal. Je kunt stellen dat de overheid medeauteur is. 126 Educatieve uitgeverijen slaan dan aan het schrijven, met het oog op de gemiddeld één miljoen scholieren per leerjaar die Turkije telt. Binnen de gestelde deadline leveren zij een compleet schoolboek. Een loting bepaalt welke inzendingen door kunnen naar de evaluatieronde. Zij die 90 punten of hoger scoren, krijgen de kans om hun schoolboek te herzien. Hierna worden slechts vier tot vijf uitgeverijen uitgekozen. Een andere loting bepaalt vervolgens de distributie van de methodes over de scholen. In Turkse ogen is dit een noodzakelijk proces om corruptie tegen te gaan en kwaliteit te garanderen. Egalitaire idealen spelen ook een rol: arm en rijk leren uit dezelfde schoolboeken. De ouders hoeven de boeken niet te betalen en op de eerste schooldag liggen deze voor iedere leerling klaar.

Veranderingen

In het eerste curriculum van Turkije werden historische feiten werden zó gepresenteerd dat er vanaf de eerste migratiebewegingen van Turkstalige steppevolkeren vanuit Azië tot de vestiging van de republiek in 1923 een lijn te trekken is. Gesteld werd dat de beschavingen van China, India, Mesopotamië en de Grieken Turkse voorvaders hadden. Deze kwamen uiteindelijk aan in Anatolië, de eindbestemming van de lange migratiegeschiedenis. Zo werd het bestaan van Turkije zowel in het Westen als in Anatolië gelegitimeerd. Tevens kon men zich zo tegen de veelkleurige Ottomaanse periode afzetten. Kinderen leerden de namen, sterfjaren, heldendaden van alle grote heersers die de Turken naar hun bestemming leidden, met Atatürk voorop. Gedurende de tachtig jaar na de vestiging van de republiek Turkije is dit curriculum veelvuldig aangepast en gemoderniseerd.

De huidige veranderingen zijn echter van een ander kaliber: de lerarenopleidingen zijn qua didactiek aangepast. De Turkse overheid zond in 1999 getalenteerde studenten naar westerse universiteiten en liet hen de verworven inzichten in de Turkse opleidingen implementeren. Als resultaat heeft de Onderwijsraad bepaald dat leerlingen voortaan benaderd moesten worden met de *multi-intelligent-approach*, van Howard Gardner. De eerste pilot draait in het zevende leerjaar (14 jaar). Hierdoor komt er meer aandacht voor 'source-based' geschiedenisonderwijs, hermeneutische (uitleggende) methodes en narratieve benaderingen.

De nieuwste schoolboeken vertonen dan ook overal inzetjes met terzijdes in plaats van een 'alwetende voice-over'. Ook gaan illustraties nu gepaard met bijschriften en activerende vragen. Beeldmateriaal en citaten van

historische personen worden ook expliciet als bron benaderd. Even zo innovatief is de opdracht om leerlingen heel nadrukkelijk verschillende versies van een verhaal te laten construeren tot eigen versies. Tot slot zijn er plannen om in het 12e jaar ook geschiedenis te geven. Men wil dan inzetten op constructivistisch en internationaal geïntendeerd onderwijs met minder politieke en militaire geschiedenis en meer aandacht voor sociale, economische en culturele invalshoeken.

Op inhoudelijk niveau is een meer kritische benadering van het eigen verleden. In de laatste decennia vóór het ineenstorten van het Ottomaanse rijk was – volgens de Turkse schoolboeken – deze in verval gekomen vanwege de zwakke heersers, intriganten en verraders. Leerlingen kregen via de schoolboeken ingepeperd dat het maar goed was dat daarna één van die pasja's, Mustafa Kemal, het heft in eigen hand nam, kerk en staat scheidde en de Turkse natie redde van verder verval. Sinds de doorbraak van de AKP in 2002 is de behandeling van de Ottomaanse periode veranderd. Men ging benadrukken dat het een tijd was om trots op te zijn, als Turk en als moslim. Historische personen, die eerder als verraders werden neergezet, kregen hun positie terug. Het is echter nog maar de vraag in hoeverre er plek is voor het multiculturele en multireligieuze karakter van dit rijk. Over een controversiële kwestie als de massamoord op de Armeniërs in 1915, is toch openheid te verwachten. Aangekondigd is dat in nieuwe schoolboeken de Armeense en Turkse versie over deze episode naast elkaar worden gepresenteerd, waarna de Turkse leerling vrij is hieruit te kiezen.

Ook op institutioneel vlak zijn de leraren op landelijk niveau meer betrokken zoals bij het opstellen van de eindtermen en is het karakter van het Onderwijsraad meer academisch dan politiek. Voor geschiedenis is er meer aandacht voor vakinhoudelijke kennis en pedagogiek.

Uitdagingen

Hoewel de Kopenhagen-criteria geen apart hoofdstuk hebben over onderwijs, is de algemene zienswijze wel dat Turkije's inspanningen om aan EU-eisen te voldoen, ook op het onderwijs doorwerken. Het toetredingsproces tot de EU speelt een belangrijke rol om de veranderingen te ondersteunen. Er zijn politici die zich tegen deze 'bemoeienis van buitenaf' keren en terug willen naar een curriculum waarbij de verhalen over de door de Ottomanen overwonnen volkeren, huidige andere geloven en minderheden zeer selectief en gekleurd zijn.

Negatieve factoren voor verdere innovatie vormen de afwezigheid van actieve beheersing van moderne talen, speciaal het Engels, bij leraren en academici en de grootschaligheid van het onderwijssysteem. Van de 70 miljoen inwoners is ongeveer een kwart leerplichtig. Zo wordt nascholing van de grote hoeveelheid leraren ook een enorme klus. De ruime hoeveelheid examens die jaarlijks worden afgenomen zorgen voor een nadruk op politieke en militaire feitenkennis. Er zijn hierdoor ook al protesten tegen de nieuwe thema's in het twaalfde leerjaar omdat alleen een gegedegen examentraining de leerlingen goed zou kunnen voorbereiden.

Tijdens de reis vroeg ik aan een leerling in Istanbul wat ze leuk vond aan geschiedenis. 'Ottomanen!' was direct het enthousiaste antwoord. 'Waarom?' een stortvloed volgde: de paleizen, de harem, de spionnen en de sultans... 'Maar de republikeinse periode dan?' De leerlinge vervolgde vroom: natuurlijk, dat was een belangrijke periode, daar hield ze van, er waren in die tijd zoveel jongens omgekomen, voor hen, voor Turkije...

Het zal voor haar leraar de komende jaren schipperen worden tussen de traditionele taken die het Turkse geschiedenisonderwijs had en de nieuwe uitdagingen die het zich gesteld heeft.

Hoe geschiedenis weer ging leven

GESCHIEDENISMANIFESTATIE VERLEDEN VAN NEDERLAND

Geschiedenis is weer in. Het ene boek na het andere verschijnt en is er bijna dagelijks wel iets geschiedenisachtigs op de televisie te zien. Maar hoeveel mensen kunnen deze verhalen in de juiste context plaatsen? Om in de belangstelling te blijven, is het hard nodig een stevige ondergrond te metselen, waardoor verhalen over het verleden begrijpelijk worden en leuk en interessant om te blijven lezen, te horen en te bekijken. Het *Verleden van Nederland* is een ambitieus plan om hierin te voorzien.

Er was een tijd waarin 'geschiedenis' helemaal niet populair was. Jaartallen waren uit de mode, en met name de vaderlandse geschiedenis moest vooral niet teveel opgeklopt worden. Het gevolg was dat de meeste Nederlanders nauwelijks meer een jaartal wisten thuis te brengen, alle tijdperken door elkaar gingen halen en geen idee meer hadden wie waarom ooit een plaats in de vaderlandse geschiedenis had verdiend. Inmiddels is geschiedenis weer in de gratie. Maar het gebrek aan geschiedenskennis wrekt zich. Hoeveel lezers en kijkers kunnen die verhalen plaatsen? Kennen ze de context, weten ze hoe de wereld er toen uitzag, snappen ze iets van het verband tussen verschillende gebeurtenissen?

Een ambitieus plan

Zo is de stand van zaken als dit verhaal begint. In september 2004 krijgt documentairemaakster Ireen van Ditshuijzen bezoek van Geert Mak. Mak is dan al een van de bekendste schrijvers over geschiedenis. Mak

heeft met een aantal historici en geschiedenisliehebbers, Jan Bank, Gijsbert van Es, Piet de Rooy, René van Stipriaan en Wim van de Weijden een plan gemaakt dat hij met van Ditshuijzen wil bespreken. Er moet een serie televisieprogramma's komen over de vaderlandse geschiedenis. Een inhoudelijke serie die niet alleen vertelt wat er in de loop van de eeuwen op en rond de Nederlandse bodem is gebeurd, maar de kijkers laat zien hoe geschiedenis ontstaat, hoe een gebeurtenis in de loop van de tijd steeds opnieuw verteld wordt en steeds een beetje anders. Een geschiedenisverhaal waarin mythes worden doorgeprikt, de rol van het toeval wordt aangestipt, helden worden ontmaskerd en 'onbekende Nederlanders' een belangrijke rol spelen. En vooral: een geschiedenisverhaal dat een verhaal is, een vertelling die voor veel soorten kijkers, jong en oud, autochtoon en allochtoon, met weinig of met veel kennis van de geschiedenis, ingeburgerd of niet, spannend is, mooi om naar te kijken, nieuw, prikkelend.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het projectbureau Verleden van Nederland.
Email: info@verledenvan-nederland.nl
Soortnummer: 020-3143348
Kijk ook op de speciale website www.verledenvan-nederland.nl

Tv-serie

Ireen van Ditshuijzen hoeft niet lang na te denken, het voorstel van Mak en de zijnen past precies bij een plan waarmee ze zelf ook al een tijd rondloopt. Omdat de televisieserie uit acht delen zal bestaan, werd de vaderlandse geschiedenis in acht tijdperken opgesplitst. Piet de Rooy, Jan Bank en René van Stipriaan schreven samen met Geert Mak na uitgebreide en diepgaande discussies korte essays over elk van de acht afleveringen. Wie moesten de hoofdpersonen zijn van elke aflevering, wat was een goede rode draad, welke thema's moesten zeker aan de orde komen?

Natuurlijk moest Bonifatius erin, en Filips II van Spanje, maar ook het alleroudste Nederlandse skelet, Trijntje, de Groningse monniken Emo en Menko, de rijke zeventiende-eeuwer Louis Trip, en de patriot en Bataafs generaal Herman Willem Daendels, de fabrikant Petrus Regout uit Maastricht, Marinus van der Lubbe en Soekarno. Hoofdpersonen waren in overvloed te vinden, maar welk verhaal moest via hen worden verteld?

Uiteindelijk kwamen er een paar thema's en rode lijnen naar voren die typerend zijn voor de vaderlandse geschiedenis:

- het water, hoe het door de eeuwen heen bestreden moest worden, en hoe het tegelijkertijd de verbinding was van de lage landen met de rest van de wereld en zo de perfecte weg werd naar nieuwe werelden en steeds nieuwe handelsplaatsen,
- het land dat met technisch vernuft veroverd werd op het water en akkerland werd, waardoor Nederland eeuwenlang een agrarische natie was,
- de religie, de grote rol ervan in het dagelijks leven,

bijna tot de dag van vandaag, en de strijd door de eeuwen heen over en tussen nieuwe en oude godsdiensten en hun aanhangers,

- de handel als basis van de opkomst en bloei van de Nederlanden,
- de vreemdelingen, die vanaf het prille begin bij het land in deze delta betrokken waren en door de eeuwen steeds opnieuw in groten getale hiernaartoe reisden en vluchtten en een belangrijke rol in het ontstaan en de opkomst van het Nederland van nu hebben gespeeld.

Een groep researchers zocht maandenlang naar verhalen en beelden rond deze thema's die de basis werden van acht scenario's. En zo kon er een begin worden gemaakt met filmen.

Meer dan tv alleen

Maar alleen een serie is niet genoeg. Wie de geschiedenis echt goed aan de man wil brengen, moet zo'n idee breder pakken. Niet alleen de bekende geschiedenisverhalen die iedereen op school heeft geleerd, maar ook verhalen uit de provincies, uit steden en dorpen, over het platteland waar overal de sporen van het verleden te zien zijn, en over dichtgeslibde havens. Niet alleen de geschiedenis uit het westen van het land, het vroeger zo machtige Holland, maar ook de verhalen uit Limburg, en Friesland, en Overijssel. Niet alleen over Willem van Oranje en Michiel de Ruyter, maar ook over Otto van Eck, en Hilde, en Neel Doff en slaven in Suriname. Zo ontstaat het idee voor de campagne *Verleden van Nederland*. Een geschiedenismanifestatie die vanaf 11 oktober 2008, het begin van de

Scène op de replica van een koggeschip in Kampen.

jaarlijkse Week van de Geschiedenis) tot 7 december 2008 het land zal overspoelen, waar niemand omheen zal kunnen en waaraan voor iedereen iets moois valt te beleven.

Regionale geschiedenis

Maar, hoe belangrijk ook, de televisiedocumentaires zijn maar een onderdeel van de campagne *Verleden van Nederland*. Daarnaast wordt koortsachtig gewerkt aan de presentatie van geschiedenisverhalen uit de regio.

Er werden twaalf werkgroepen samengesteld in alle twaalf provinciën, die tijdens de televisieserie in oktober en november 2008 evenementen organiseren en coördineren die verband houden met de vaderlandse geschiedenis. Het mooie is dat er daardoor een sterke nadruk komt te liggen op de regionale vaderlandse geschiedenis. Grote verhalen en kleine verhalen uit dorpen, terpen, van het rivierenland, de mijnen in Limburg, het veen in Drenthe, geïllustreerd met onbekende beelden uit archieven, van plaatsen die op hun eigen manier de vaderlandse geschiedenis vertellen, een dijk, een paar heuvels, een oude dorpsstraat, een verlopen haventje. Zo wordt de campagne *Verleden van Nederland* een breed verhaal waar iedere inwoner van dit land zich nauw bij betrokken kan gaan voelen. Breed, maar ook diep. *Verleden van Nederland* moet meer worden dan een aardig verhaal met een paar fraaie beelden. Het is de bedoeling om lagen aan te boren onder het bekende verhaal. Om vragen te stellen naar de oorsprong van verhalen, naar het belang om een geschiedenisverhaal op een bepaalde manier te vertellen. Welke belangen speelden in de afgelopen eeuwen een rol bij het opbouwen van wat nu 'Nederland' is. Zijn er verborgen lessen en boodschappen te halen uit de verhalen over het verleden?

Programma *Verleden van Nederland*

Tijdens de campagne organiseren verschillende musea speciale tentoonstellingen en stellen provinciale en stedelijke archieven hun historische schatten tentoon. Er worden lezingen gehouden over en met schrijvers van historische boeken en romans. Langs historische plaatsen en landschappen waaraan de geschiedenis nog is af te lezen voeren wandel- en fietspaden, en bibliotheken wijzen hun bezoekers op de grote hoeveelheid geschiedenisboeken waarbij voor iedere lezer wel iets is te vinden. Ook theatervoorstellingen, historische films, muziekkuitvoeringen die een historisch element bevatten, staan op het programma.

Tekenfilms

Wie ooit les heeft gehad van een geschiedenisdocent die goed kon vertellen, zal de rest van zijn leven heimwee houden naar die heerlijke verhalen. Feiten, jaartallen, data vormen niet meer dan een skelet, verhalen en vertellingen en beelden moeten er iets levends van maken, de geschiedenis van echte mensen. Schrijfster Imme Dros en schrijver-illustrator Harrie Geelen maken zogeheten educ clips, die door acteur Frank Groothof worden gepresenteerd. Korte teken filmpjes die gelijk opgaan met de vijftig vensters van de geschiedenis canon, van hunebedden tot Annie M.G. Schmidt, van Michiel de Ruyter tot de gasbel. Bij de teken filmpjes zijn gesprekken opgenomen met schoolkinderen over onderwerpen die met deze historische namen en feiten te maken hebben.

Een aantal schoolboekuitgevers maakt lespakketten over de canon die met de educ clips voor de grote vakantie van 2008 naar alle basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs zullen worden gestuurd. Er is dan genoeg tijd om lessen in oktober en november over de vaderlandse geschiedenis voor te bereiden.

Inburgeringscursussen

Voor nieuwe Nederlanders worden filmpjes gemaakt over acht thema's - zoals geld, werk, religie, gezin en familie, rituelen en symbolen - waaraan opdrachten zijn verbonden. De inburgeraars moeten in musea, bibliotheken en archieven op zoek gaan naar de geschiedenis van het Nederlandse geld, godsdienstige gebruiken, arbeidsomstandigheden en allerlei andere dagelijkse aspecten van het leven in Nederland die diepe wortels hebben in het verleden. Die inburgeringsfilms zullen via de MBO-raad naar de ROC's en via de gemeenteloketten worden gedistribueerd.

Nadenken en plannen maken over geschiedenisprojecten werkt verslavend. Zouden er geen speciale fotoboeken kunnen komen? Of een kinderfilm? Of een versie van Google Maps en Google Earth waarbij wordt ingezoomd op het verleden van historische locaties en monumenten, en via animaties, foto's en filmpjes de geschiedenis van zulke locaties en gebouwen dwars door de eeuwen heen zou kunnen worden verteld? Die ontelbaar vele ideeën over 'hoe de geschiedenis weer ging leven in Nederland' zullen misschien ooit ook nog worden verwezenlijkt. Het is al een wonder hoeveel er binnen twee jaar bedacht en in gang en op poten is gezet. Het levert genoeg energie op om tot en met het najaar van 2008 met volle kracht aan *Verleden van Nederland* te blijven werken.

Charles Groenhuijsen met het portret van Margaretha van Parma. Scène over het ontstaan van het woord 'geus'.

In strijd met en tegen de tijd

PERSOONLIJKE ERVARINGEN MET HET NIEUWE EXAMEN HAVO/VWO

Tijdens een lesvoorbereiding realiseerde ik me dat mijn enthousiasme voor de nieuwe examenstof was bekoeld. In de bovenbouw van de havo is het behandelen van de tien tijdvakken letterlijk een race tegen de klok. Dit riep de vraag op of geschiedenis niet een saai vak is geworden, dat in het teken is komen te staan van het leren van feiten. Duidelijk werd dat ik zoekende ben naar een goede balans tussen het leren van kenmerkende aspecten en het op een prikkelende manier tot leven wekken van de geschiedenis.

Op een dinsdagmiddag eind oktober, tijdens het voorbereiden van een les aan havo 4, moest ik terugdenken aan een studiedag vorig jaar. Een docent van een van de pilotscholen had een presentatie gegeven over zijn ervaringen met het maken van nieuwe PTA's. Een aantal docenten had de gelegenheid aangegrepen

Is dit geschiedenis zoals geschiedenis zou moeten zijn?

om hun scepsis uit te spreken over het werken met de tien tijdvakken in de bovenbouw van havo en vwo. In mijn enthousiasme had ik de nogal negatieve houding van deze collega's toen ergerlijk gevonden. Maar tijdens die lesvoorbereiding bemerkte ik dat mijn aanvankelijk optimisme toch ook enigszins was omgeslagen. Terwijl ik mijn hoofd brak over de vraag hoe ik in één les de hoofdpunten van de Romeinse tijd moest behandelen, dacht ik terug aan de waarschuwende woorden die op de studiedag waren gesproken. Hadden ze dan toch gelijk gekregen? Werkte dit eigenlijk wel? Met enige weemoed dacht ik ook even terug aan de lessenserie die ik vorig jaar had gegeven aan havo 4 over de Cuba-crisis. Aan de hand van dit ene spannende moment tijdens de

Koude Oorlog hadden de leerlingen inzicht gekregen in die absurde tijd, en het effect van de politieke strijd op het gewone leven voor en achter het IJzeren Gordijn. Voor mijn gevoel waren het geslaagde lessen geweest.

Overweldigend feitenmateriaal

Op die dag in november leek ik samen met mijn leerlingen verwickeld in een ongelijke strijd met en tegen de tijd. In een paar lessen het tijdvak van Grieken en Romeinen behandelen, lijkt een onmogelijke opdracht. Zoveel moet onbesproken blijven. Naar mijn gevoel nu juist die zaken die het tijdvak voor de leerlingen tot leven kunnen wekken. Ik had ook gemerkt dat bij de leerlingen de stress af en toe toesloeg. Bladerend door de hoofdstukken waren ze overweldigd door de hoeveelheid aan informatie. De tijdbalken, gebeurtenissen, namen van belangrijke personen, kenmerkende aspecten. Het gros van de havo 4 leerlingen zag door de bomen het bos niet meer. Vanaf die eerste lessen begin september had ik me dan ook gericht op het leiden van de leerlingen door dit woud aan feitenmateriaal. Ik had me voornamelijk beziggehouden met het uitleggen van de grote lijnen, de ontwikkelingen, de omslagpunten in de geschiedenis. Maar ik begon me af te vragen of dit

nu wel echt de bedoeling was. Als er nauwelijks tijd en plaats is in het curriculum voor uitwerking, verdieping, of aardige zijsprongetjes, is het dan nog wel leuk? Is dit geschiedenis zoals geschiedenis als vak zou moeten zijn?

Positieve ervaringen

Inmiddels is het begin januari. Die ene les over de Romeinen is uiteindelijk wel goed gekomen. Maar wellicht is dit een mooi moment om een pas op de plaats te maken en een eerste voorzichtige analyse te geven van het afgelopen halfjaar. Wat zijn tot nu toe de positieve punten gebleken van het werken met de tijdvakken? En waar lopen docenten zoals ik tegenaan?

Positief aan de nieuwe examenstof is wat mij betreft dat het meer duidelijkheid biedt. Leerlingen weten zodra ze in de bovenbouw komen wat ze de komende jaren gaan doen. Dit betekent dat ze ook beter kunnen begrijpen waar ze mee bezig zijn en wat van ze verwacht wordt. Vooruitwerken en plannen gaat een stuk makkelijker. Dit geldt overigens ook voor docenten. Het invullen van de PTA's wijst zich min of meer vanzelf en kan binnen secties minder aanleiding geven tot discussie. Daarnaast vind ik het positief te noemen dat leerlingen, ongeacht op welke middelbare school ze zitten, in grote lijnen dezelfde stof krijgen. Dit veronderstelt een bepaalde basiskennis waar docenten bij vervolgoopleidingen vanuit kunnen gaan. Een belangrijk onderdeel van het werken met tijdvakken is dat leerlingen beter in staat worden de grote lijnen en verbanden te zien in de geschiedenis, omdat niet langer heen en weer wordt gesprongen in

de tijd. Tegelijkertijd is dit een keerzijde; geschiedenis verwordt tot een verzameling droge feiten en feitjes. Het vak geschiedenis hoort naar mijn idee meer te zijn dan dat, maar hoe de meerwaarde van geschiedenis nu moet worden ingevuld binnen de lessen, blijft voor mij tot nu toe een lastig vraagstuk.

Saaie opsommingen

De nieuwe examenstof biedt meer duidelijkheid, maar toch zijn er ook veel vraagtekens. De plaats die historische vaardigheden innemen is (nog) niet altijd even duidelijk, terwijl ze nog wel een vast onderdeel zijn van het curriculum. Sommige thema's waren speciaal afgestemd op het oefenen van één of meerdere specifieke vaardigheden. Hierdoor was een duidelijk verband te zien tussen feitenkennis en inzicht in de geschiedenis. In de nieuwe geschiedenismethoden is dit verband minder aanwezig. Alleen in bepaalde vragen van het werkmateriaal komen de historische vaardigheden tot uiting. De teksten in de boeken zijn gemakkelijk geschreven, maar weinig prikkelend. Het is vooral een opsomming van gebeurtenissen. Overzichtelijk, maar vaak ook saai.

Tijdvakken en periodisering

De tijdindelingen roepen eveneens vragen op. De indeling van de geschiedenis in tien tijdvakken komt op leerlingen (met name die van het vwo) gekunsteld en zelfs kinderachtig over. Enerzijds dienen zij de tijdvakken en de bijbehorende kenmerken te kennen, anderzijds moeten zij periodisering in de geschiedenis kunnen uitleggen. De meerwaarde van het werken met de indeling in tien tijdvakken is lastig uit te leggen;

het werkt eerder verwarrend. In de methoden, zoals *Geschiedeniswerkplaats*, wordt gesproken over de hoge of late middeleeuwen naast de tijdvakken 'monniken en ridders' en 'steden en staten'. Het door elkaar gebruiken van verschillende benamingen in periodisering komt de duidelijkheid niet bepaald ten goede. Ik heb er een behoorlijke kluif aan om deze indelingen uit te leggen aan de leerlingen. Soms vraag ik me af of ik ze hier nu wel echt mee moet vermoeien.

Conclusie

Al met al roept het werken met het nieuwe examen nog veel vragen op. Zoals iedere docent ben ik volop bezig met een avontuur waarvan ik de afloop nog niet kan voorspellen. Soms slaat daardoor de twijfel toe: ben ik zo goed bezig? Het vinden van een goed evenwicht tussen feitenkennis en chronologie enerzijds en verdieping anderzijds valt in de praktijk niet altijd mee. Juist daarom is het van groot belang dat docenten ervaringen uitwisselen.

Positief

- Het nieuwe examen geeft leerlingen meer overzicht, algemene historische kennis, besef van chronologie en tijdindeling;
- Leerlingen zijn beter in staat de grote lijnen en verbanden te zien in de geschiedenis doordat niet steeds heen en weer wordt gesprongen in de tijd;
- Aan verdieping kan worden gewerkt door thema-opdrachten of een tijdvakkendossier;
- Leerlingen weten zodra ze in de bovenbouw komen, wat ze de komende jaren gaan doen. Deze duidelijkheid komt de planning ten goede;
- Het curriculum voor het vak geschiedenis is op iedere school hetzelfde. Er wordt basiskennis geleerd.

Negatief

- De nadruk ligt op feitenkennis; de plaats van historische vaardigheden is hierbij nog niet altijd goed duidelijk;
- In de methoden is veel aandacht voor opsommingen van feiten en gebeurtenissen. Dit komt saai over;
- Het is letterlijk een race met en tegen de tijd (havo);
- Verschil tussen havo en vwo is niet erg duidelijk: op het vwo is meer tijd voor verdieping maar wat houdt deze verdieping precies in?
- Tijdvakken doen gekunsteld aan, omdat leerlingen ook periodisering moeten weten. Wat is de meerwaarde van het werken met verschillende benamingen?

De canon en de tijdvakken

DE 50 VENSTERS LEVEREN EEN BIJDRAGE AAN ORIËNTATIEKENNIS

De vijftig vensters van de canon zijn door minister Plasterk verplicht gesteld voor basisonderwijs en onderbouw van het voortgezet onderwijs. Hoe is de samenstelling van de vijftig canonitems verlopen? En hoe zijn deze te verbinden met de tien tijdvakken?

Een van de meest bekritiseerde keuzes van de Canoncommissie is misschien wel het planetarium van Eise Eisinga in Franeker. Er waren toch wel sprekender voorbeelden geweest om Nederlandse prestaties in de wetenschap neer te zetten. Denk aan Antoni van Leeuwenhoek, Simon Stevin of Christiaan Huygens. Een heuse bètalobby vroeg in oktober 2006 om meer harde wetenschap en techniek in de canon. De toenmalige columnist Ronald Plasterk was in *de Volkskrant* een van de initiatiefnemers van een bètacanon. Het is wel opmerkelijk dat deze lobby als enige erin geslaagd is om één venster gewijzigd te krijgen. Christiaan Huygens, uitvinder van het slingeruurwerk en groot wiskundige, heeft het alsnog gered.

Voorbeeld van de Verlichting

Eise Eisinga heeft deze discussieronde overleefd en staat nog steeds in het rijtje van vijftig vensters.¹ De over hem geuite twijfels zijn begrijpelijk. Want we hebben hier niet te maken met een groot wetenschapper. Geen 'erflater van onze beschaving', om met Jan en Annie Romein te spreken. Bovendien is zijn planetarium alleszins aardig maar ook weer geen hoogtepunt van de Nederlandse cultuur.

Eisinga was wolkammer, een ambachtsman die de wol na reiniging en ontvetting de eerste bewerking geeft voordat het geschikt is om gesponnen te worden. De Friese schapen leverden hem het nodige werk op. Zijn vader zat ook in het vak maar had er wel wat geld voor over om Eise bij een kenner van de wiskunde in de leer te doen, zodat hij daar wat kon opsteken. In de astronomie was hij autodidact. Dan begint het echte verhaal in mei 1774 met de aangekondigde samenstand van de planeten Jupiter, Mars, Venus en Mercurius én de maan. Er wordt over geschreven in de kranten. Een Friese dominee voorspelt dat dit een begin zou zijn van de 'sloping van het heelal' en het zou de jongste dag dichterbij brengen. Straatzangers zingen mee in dit koor en allerlei pamfletten worden hieraan gewijd. De Friese overheid grijpt in, laat de zangers van de straat halen en neemt de geschriften uit de verkoop. In de *Leeuwarder Courant* wordt een bericht geplaatst om de onrust tot bedaren te brengen. En in juni 1774 blijkt de wereld nog steeds te bestaan. Eisinga besluit in dat jaar een planetarium te bouwen om de onwetendheid bij de bevolking weg te nemen. Een project van zeven jaar staat te beginnen. Wie ooit in Franeker is geweest kan zich er iets bij voorstellen. De centrale kamer in het huis is niet erg groot. Zeven jaar in de rotzooi zitten: dat zal zijn 'huisvrouw' niet erg gewaardeerd hebben. Uiteindelijk heeft ze nog weten te voorkomen dat de slinger van het uurwerk die het geheel moest aandrijven in hun bedstee kwam te hangen.

H. Nieuwenhuis, *Het Eise Eisinga Planetarium* (Franeker 1988); J.H. van Swinden, *Beschrijving van het Eisinga-Planetarium te Franeker* [met levensbeschrijving van Eise Eisinga door W. Eekhooff 1851] (Heruitgave; Franeker 1994)

Frans Groot was lid van de canoncommissie. Dit artikel is een verkorte versie van de openingslezing van de didactiekdagen op 9 november 2007.

Al met al is dit een aardig verhaal met een mooie afloop: in 1781 was zijn vernuftige knutselwerk klaar en kon hij de eerste bezoekers, onder wie de hoogle-raren van de universiteit van Franeker, in zijn register bijschrijven. Is dit nu voldoende om opgenomen te worden in de canon? Het ging ons bij deze keuze niet zozeer om de prestatie op zich maar wel om het exemplarische karakter van zo'n planetarium. Het laat erg mooi zien hoe discussies over het wereldbeeld en de wetenschap ook buiten de kring van geleerden werden gevoerd. Hier was sprake van een publieke opinie die op verschillende manieren door dominees, liedjeszangers, wetenschappers, amateurs en de overheid werd bespeeld. Het educatieve aspect, 'het bestrijden van de onkunde', werd door Eisinga zelf vooropgesteld. Tot 1851 kwamen zo'n zestig- tot zeventigduizend bezoekers langs. In 1825 werd het planetarium aangekocht door het Rijk en mocht Eisinga er als betaald 'toezichthouder' zijn laatste levensjaren slijten. Kortom, het planetarium is – in het canonjargon – een 'venster' dat uitzicht biedt op bepaalde aspecten van

We waren ons goed bewust van de onbedoelde effecten van het benadrukken van 'de glorie van Nederland'.

de verlichting. Het wezenlijke punt is de toenemende belangstelling bij bredere lagen van de bevolking voor dit soort verschijnselen. Instellingen waar wij onze kinderen vanzelfsprekend mee naar toenemen, het museum, de bibliotheek of de diertuin, vinden hun oorsprong in deze achttiende eeuw. Het is iets te sterk uitgedrukt, maar als je Eisinga begrijpt, snap je waar mensen in de verlichting zich werkelijk druk om maakten.

De opdracht voor de canoncommissie

Misschien is het goed om nog even snel terug te grijpen op het begin van het werk van de canoncommissie. Waar was het allemaal ook al weer om begonnen? Er zijn twee belangrijke drijfveren werkzaam geweest: de integratiediscussie en het debat over de kwaliteit van het onderwijs. De Onderwijsraad riep in januari 2005 op tot het samenstellen van een canon: 'die waardevolle onderdelen van onze cultuur die we via het onderwijs nieuwe generaties willen meegeven.' Eind mei 2005 kondigde minister van onderwijs Maria van der Hoeven aan dat een canoncommissie onder leiding van Frits van Oostrom aan het werk kon gaan om een canon van de Nederlandse geschiedenis en

cultuur te ontwerpen. De opdracht was elegant geformuleerd: de canon mocht geen groepen uitsluiten, moest in internationaal vergelijkend perspectief worden samengesteld en zou aandacht moeten besteden aan positieve en negatieve aspecten van de geschiedenis. Bovendien verwachtte de minister dat dit alles burgerschapsvorming en integratie vooruit zou helpen: 'Primair doel is echter de gedeelde kennis als zelfstandige waarde.' Kortom het ging haar dus om het formuleren van kennisinhouden waarbij een positief effect voor de integratie van de allochtone medemens mooi meegenomen was.

Terwijl we aan het werk gingen, ging buiten de integratiestorm in alle hevigheid te keer. Onze reactie daarop is misschien wel het beste vvat in een *oneliner* uit het canonrapport: "Niet als vehikel voor nationale trots; wel een canon die betrokkenheid oproept." 'We waren ons goed bewust van de onbedoelde effecten van het benadrukken van 'de glorie van Nederland'. Dat kan immers ook mensen buitensluiten die weinig hebben met Cruijff en de deltawerken of de VOC-mentaliteit. Maar kennis van het 'verhaal van het land dat wij gezamenlijk bewonen' kan goed werken in een samenleving waarin mensen van verschillende komaf het met elkaar moeten zien te rooien. Het is goed om hierbij de termen trots en zelfbewustzijn uit elkaar te houden. Juist die trots lokt namelijk weer allerlei tegenreacties uit, maar zelfbewustzijn is niet verkeerd.

De andere discussie, over de kwaliteit van het onderwijs, bleek het belangrijkste aandachtspunt in onze gespreksrondes met mensen die in allerlei sectoren van het onderwijs werkzaam zijn. De discussie is erg gepolariseerd: kennis tegenover vaardigheden, conservatieven tegenover progressieven, aanhangers van het oude leren tegenover het nieuwe leren. Tussen deze twee kampen in zijn velen ook weer op zoek naar een nieuwe balans tussen kennis en vaardigheden. Meer aandacht voor kennis en vakinhoud na jaren waarin vaardigheden en competenties voorop hebben gestaan is een goede zaak. Als we daar een bijdrage aan kunnen leveren, dan is dat prima. Maar bij het samenstellen van de canon hebben we ons niet willen gedragen als de onderwijsadepten van het oude stempel die het edele stampwerk uit de jaren dat de docenten nog goed en de kinderen braaf waren (en de tapte melk aan huis werd bezorgd), in ere zouden gaan herstellen. Bij kennisverwerving gaat het immers om zaken die ook echt betekenis en waarde – moeten krijgen voor leerlingen. Kinderen moeten met kennis kunnen

werken en kennis moet hen aan het denken zetten. Als historici het hebben over historisch besef of historisch inzicht, dan bedoelen ze een combinatie van kennis, denkvaardigheden en de bereidheid om historisch te werk te gaan. Kennis is daarin een essentiële bouwsteen. Maar zonder die denkvaardigheden en zonder die historische houding zijn die kenniselementen ook wel erg vergankelijk. In het rapport van de commissie De Rooy (2001) ging het niet om 'kennis om de kennis' maar om een combinatie van een intelligente vorm van kennisverwerving (oriëntatiekennis) en historische denkvaardigheden zoals het denken over oorzaken en gevolgen of het kunnen benoemen van verschillen tussen verleden en heden. Dit spoort met de bedoelingen van de canoncommissie: de kennis van de vijftig vensters is bedoeld als een bijdrage aan de algemene ontwikkeling (een woord dat beweging en richting aangeeft) van kinderen. Vanuit deze onderwerpen kunnen cirkels getrokken worden naar grotere thema's en kunnen bredere verbanden gelegd worden.

Het selectieproces

Een belangrijk beslispunt voor de canoncommissie was de vraag hoe concreet het eindresultaat zou moeten worden. De commissie De Wit pleitte in 1998 voor een concrete canon. De commissie De Rooy ging aan de slag met een vervolgopdracht, maar hield het in 2001 bij tien tijdvakken en algemeen geformuleerde kenmerkende aspecten. Vijf jaar later presenteerde de canoncommissie een concrete lijst van vijftig 'vensters'. De canoncommissie was zich ervan bewust dat een gedetailleerd omschreven lijst veel discussie over de keuze en de legitimering van de onderwerpen zou uitlokken. Iedere weldenkende discussiant heeft immers weer een eigen mening en erg stevige argumenten om zijn keuze te onderstrepen. Soms gaat het dan om algemene kritiek ('te finalistisch', 'te nationalistisch', 'te weinig vrouwen', 'te weinig gewone mensen' of 'te weinig religie'), soms ook om afzonderlijke vensters (hoe belangrijk is Annie M.G. Schmidt nu eigenlijk?). Vooral de historische wetenschap heeft zich heftig gevoerd in dit debat.² Door de vijftig items als vensters te presenteren heeft de canoncommissie ruimte willen bieden voor een zekere eigen invulling.

Dat we toch besloten hebben om een concrete canon op te stellen en de discussie voor lief te nemen, is door diverse overwegingen ingegeven. Eén daarvan is dat we daarmee beschikken over items waar niet alleen docenten en leerlingen maar ook ouders en culturele instellingen mee aan de slag zouden kunnen. Gezien de grote respons in de pers en in de museum-

wereld lijkt dit aardig te lukken. Een andere overweging was dat een vage, met wat vrolijke algemene zinswendingen gelardeerde canon misschien wel wat minder discussie zou uitlokken maar ook weer snel in een bureaulade zou kunnen verdwijnen.

Al met al kozen we ervoor de canon compact en beperkt te houden, deze af te stemmen op kinderen in

Het Planetarium in de woonkamer van Eise Eisinga. Zijn vrouw kon nog net voorkomen dat de slinger van het uurwerk in de bedstee kwam te hangen.

► Zie bijvoorbeeld Maria Grever, Ed Jonker, Kees Ribbens, Siep Stuurman, *Controverses rond de canon* (Assen 2006).

het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs, te kiezen voor onderwerpen die bij meerdere vakken thuishoorden (dus niet alleen het vak geschiedenis), direct ook een website en een schoolkaart te ontwerpen en waar mogelijk ook concrete en verhalende onderwerpen te kiezen.

Hoofdpijnen

Al in een vroeg stadium hebben we een schets van de hoofdpijnen van de Nederlandse geschiedenis en cultuur gemaakt. Dit zijn de labels en karakteristieken waarmee we de onderwerpen konden verbinden, van 'Lage landen bij de zee' tot aan 'Nederland in Europa'. Deze hoofdpijnen stapelen als het ware de belangrijke kenmerken van de Nederlandse samenleving op elkaar. Als je de hoofdpijnen volgt zie je hoe dat zompige gebied aan de kust van de Noordzee, leefbaar wordt gemaakt, wordt gekerstend, een handelsknooppunt wordt, een beginnende staatvorming kent, speelbal is van naburige grootmachten, dan toch uit een opstand als republiek te voorschijn komt en zich verder ontwikkelt. Dat is bondig en wellicht wat finalistisch opgeschreven, maar het geeft wel een heldere structuur aan de vensters. Dat betekent dat relatief veel vensters de zestiende en zeventiende eeuw belichten omdat dit een periode was van er op of er onder: hier ontstond de Nederlandse staat. Vervolgens komt de achttiende eeuw er bij ons enigszins bekaaid vanaf (vijf vensters) maar voldoende om het ontstaan van een eenheidsstaat en de grote culturele veranderingen van dit tijdperk te kunnen belichten. Zeker als we het bewind van koning Willem I en de grondwet van 1848 meenemen, is deze ontwikkeling voldoende belicht. Het vervolg van de negentiende eeuw en de twintigste eeuw krijgen dan relatief veel vensters: hier komen zaken aan bod die de ontwikkeling in de richting van een moderne democratische en pluriforme samenleving belichten, maar ook belangrijke episodes als de crisisjaren en de Tweede Wereldoorlog.

Om het niet al te zeer een geschiedenis canon te laten zijn en om ook andere invalshoeken mogelijk te maken zijn er ook vensters die aspecten van de Nederlandse taal en literatuur belichten. Daarnaast is de kunst ook vertegenwoordigd, zij het bescheiden. Bij dergelijke vensters is naast de historische waarde en betekenis ook de esthetische waardering van belang. Bij het werk van Vincent van Gogh is de eerste vraag: hoe waarderen we dit? Waarom is dit werk zo bijzonder? Is dit nu kunst met een grote 'k'? Kortom er zit een historisch-chronologische structuur in deze canon, maar daarnaast zijn er andere schoolvakken vertegen-

woordigd. Het is nooit onze bedoeling geweest om met deze canon het schoolvak geschiedenis totaal op te slokken.

De huidige stand van zaken

De nieuwe minister van onderwijs kwam aan het begin van de zomer met enkele verrassingen. Eerst was daar het nationaal-historische museum in Arnhem, vlakbij Burger's Zoo en het Openluchtmuseum: straks een dagje voor schoolklassen en voor het gezin ter lering en vermaak. Een paar dagen later volgde in de Ridderzaal de aankondiging van zijn plannen met de canon. De kerndoelen worden verplicht gesteld voor de basisschool en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Plasterk had de ministerraad ervan weten te overtuigen door de keuze van de vensters te depolitiseren en te presenteren als een zaak van deskundigen waarmee politici zich niet gedetailleerd moesten gaan bemoeien. Na de aarzelende ontvangst van de canon onder minister Van der Hoeven is het nu met Plasterk: volle kracht vooruit. Er worden twintig bijeenkomsten op diverse scholen in het land georganiseerd om de onderwijs- en cultuursector te enthousiasmeren. Een ambtenaar die ik daar in de Ridderzaal sprak, had het vastberaden over 'het uitrollen van de canonkaravaan'. Het ministerie is ook bereid om veel geld te investeren in nascholing.

Paradoxaal is wel dat met het verplicht stellen van de canonvensters, vermoedelijk per 2009, het geschiedenvak weer heel prominent in beeld komt. De opzet van de canoncommissie was juist meerdere schoolvakken erbij te betrekken, maar op het moment dat de zaken beklonken worden, wordt weer teruggegrepen op de 'historische' kerndoelen. Juist hierin zullen veranderingen worden aangebracht.

Oriëntatiekennis en canonkennis

Daarmee komt ook de vraag in beeld hoe die canon-items zich verhouden tot de tien tijdvakken. Sinds 2001 is er geijverd om die tijdvakken in de kerndoelen te krijgen. Nadat dit al was gelukt op de basisschool, volgde in 2006-2007 de onderbouw van het voortgezet onderwijs en nu is per 2007-2008 ook een begin gemaakt met de bovenbouw van havo en vwo. Het spiraalvormige curriculum, van basisonderwijs tot en met de bovenbouw van havo en vwo, is dus mogelijk geworden. Alleen de bovenbouw van het vmbo valt er enigszins tussenuit, al is daar met een overzicht van de twintigste eeuw ook meer aandacht voor oriëntatiekennis gekomen.

In de kringen van didactici is er enige zorg geuit

1800

1700

omtrent de canon. Gaat die het pas opgetrokken bouwwerk weer ondergraven?²³ Overigens is het opvallend dat die zorg vooral bestaat bij didactici die zich met het voortgezet onderwijs bezig houden. Vanuit de hoek van het basisonderwijs is er veel instemming geuit. Terwijl in het basisonderwijs de vijftig vensters worden begroet als een concreet houvast, signaleren deskundigen in het voortgezet onderwijs een duidelijke spanning tussen 'De Rooy' en 'Van Oostrom'. Zo werd verondersteld dat de canon meer reproductief van opzet was ('feiten stampen'), terwijl de tien tijdvakken het mogelijk maken om kinderen intelligent te laten leren. Ook werd gesteld dat de canon te weinig structuur had ('een zak met vijftig losse aardappelen'), waar het kader van de tien tijdvakken nu juist wel een sterke opbouw kent. De vraag is dus nu of een zojuist ingevoerde systematiek zou worden verdrongen door de vijftig vensters.

Hoe zijn die tien en vijftig met elkaar te verbinden?

Nu telde de canoncommissie geen didactische systeembouwers en al helemaal geen curriculumconstructeurs. Die pretentie hebben we ons dan ook niet aangemeten. We wilden geen nieuw vak ontwerpen. We wilden met onze inhouden aansluiten bij de bestaande schoolvakken en hebben daarbij niet alleen nagedacht over de inhoud maar ook enkele vormgevingsideeën uitgewerkt: een website, een wandkaart en een schatkist. We konden uiteraard ook geen geschiedeniscurriculum ontwerpen omdat onze opdracht beperkt was tot een canon van Nederland, terwijl het huidige geschiedenisonderwijs op de middelbare school een internationale inslag heeft. De vijftig vensters zijn geen alternatief voor de tien tijdvakken. Die basisstructuur ligt er en wat ons betreft mag die zo blijven. Maar er is nu wel werk aan de winkel: hoe zijn die tien en die vijftig met elkaar te verbinden? Enkele verstandige mensen zijn nu mee bezig met het fabriceren van een leerplan.

Ik zou ervoor willen pleiten om zo iets niet al te blokhoofdig aan te pakken en voldoende ruimte te laten aan docenten, schoolboekenmakers en andere deskundigen om daar hun eigen invulling aan te geven. Zoals ik niet blij zou worden van een nationaal-historisch museum dat mij keurig langs vijftig zalen voert, elk gewijd aan een canonvenster, zo zou mijn hart ook niet opspringen van vreugde als de schoolboeken van de toekomst in vijftig nette paragraafjes de canoni-

tems zouden afhandelen of als docenten een lesstramien zouden ontwikkelen rond het getal vijftig. Een dergelijke strakke systematiek zou ook niet echt handig zijn omdat de vensters nogal van elkaar verschillen. Zo zijn er personen (van Willibrord tot Annie M.G. Schmidt!), gebeurtenissen (zoals de Beeldenstorm of de opening van de eerste spoorlijn), voorwerpen (de Statenbijbel, de atlas van Blaeu) en geografische plekken (van de limes via de Beemster tot de grachtengordel) in te vinden. Naast deze relatief beperkte vensters telt de canon ook stevige 'schuifpuilen': bijvoorbeeld de wereldoorlogen, de crisisjaren of de Republiek. Critici zien daarin het bewijs dat de canoncommissie heeft zitten rommelen. Bij ons speelde meer mee dat we niet tot in de uiterste consequentie voor kleine en compacte zaken wilden kiezen. Sommige begrippen horen ons inziens in de canon thuis en zijn niet te vangen met een pars pro toto. Dat kan in de praktijk dus betekenen dat het venster Annie M.G. Schmidt een aardige introductie

Ik zou ervoor willen pleiten zo iets niet al te blokhoofdig aan te pakken.

kan zijn in een les over veranderingen in de jaren vijftig en zestig, terwijl het venster Tweede Wereldoorlog een aantal uren vergt.

Een ander punt is dat wij voor zware accenten in de tijd kiezen, in tegenstelling tot de tien tijdvakken die een meer gelijkmatige spreiding van kenmerkende aspecten kennen. De canon telt bijvoorbeeld veel vensters voor de zestiende en zeventiende eeuw. Onhandig

Het centrale deel van het radarwerk.

Zie een tweetal

zinnige stukken d.d.

27 maart 2007 en

7 mei 2007 daarover

op www.ivgd.nl.

▷ Zie daarvoor hun
brief van 7 mei 2007
op www.ivgd.nl.

▽
Eise Eisinga blijft in de
canon. Zijn 'venster' biedt
uitzicht op bepaalde aspec-
ten van de verlichting. Als
je Eisinga begrijpt, snap je
waar mensen in de verlich-
ting zich werkelijk druk om
maakten.

misschien als je alles gelijkmatig wilt spreiden, maar kun je de geschiedenis van Nederland anders vertellen dan met zulke accenten? Ook hier zal gezocht moeten worden naar een goede afstemming tussen tijdvakken en canonvensters. Met hulp van dezelfde didactici die ook betrokken zijn geweest bij het ontwerpen en invoeren van de tien tijdvakken, moet dat mogelijk zijn.⁴

Oefening in oriëntatiekennis leidt ertoe dat mensen op de lange termijn kunnen reizen in de tijd. Door

oriëntatiekennis beschikken ze over stapstenen waarop ze even kunnen stilstaan: vaste grond onder de voeten om datgene wat ze leren kennen te verbinden met wat ze al wisten. Oriëntatiekennis is een onderdeel van wat we 'algemene historische ontwikkeling' zouden kunnen noemen: datgene wat mensen gedurende hun leven als historische geestelijke bagage opbouwen en uitbouwen. Als de kennis van de vijftig vensters van de canon daar een bijdrage aan kan leveren, dan hebben we een belangrijk doel bereikt.

Docent geschiedenis m/v (voor enkele uren per week).

Voor de productie van de centrale examens voortgezet onderwijs zoeken wij een docent geschiedenis vmbo (alle leerwegen). U werkt mee aan de constructie van de centrale examens en correctievoorschriften. Dit werk kunt u deels in Arnhem bij Cito en deels thuis doen. U bent als docent **werkzaam in het schooltype** waarvoor het examen gemaakt wordt en hebt **recente ervaring met examenklassen**. U beschikt over gedegen vakkennis en hebt ervaring met het Word-tekstverwerkingspakket. De werkzaamheden starten per 1 augustus 2008.

Voor informatie kunt u contact opnemen met mevrouw H. Roseboom op telefoonnummer (026) 352 15 44 (maandag, dinsdag of woensdag). Uw schriftelijke reactie, voorzien van een recent curriculum vitae kunt u uiterlijk 20 maart 2008 sturen naar: Cito, t.a.v. mevrouw H. Roseboom, Postbus 1034, 6801 MG Arnhem.

www.cito.nl Over Cito | Werken bij Cito

Cito maakt wereldwijd werk van goed en eerlijk toetsen en beoordelen. Met de meet- en volgmethoden van Cito krijgen mensen een objectief beeld van kennis, vaardigheden en competenties. Hierdoor zijn verantwoorde keuzes op het gebied van persoonlijke en professionele ontwikkeling mogelijk. Onze expertise zetten we niet alleen in voor ons eigen werk maar ook om advies, ondersteuning en onderzoek te bieden aan anderen.

zeker weten

VGN en Anno organiseren de geschiedenisdag voor VMBO-docenten

**17 april
2008**

Ochtendprogramma

Studiedag geschiedenis in het VMBO

Onderwerpen: De Canon en Het verhaal in de geschiedenisles.

Tijd: 10.00 - 13.30 uur (inclusief lunch)

Lokatie: Stadscafé Observant Amersfoort

Middagprogramma

Eindmanifestatie prijsvraag Les van het Jaar 2008

Onderwerp: Vijf VMBO klassen presenteren hun geschiedenisles in het theater en strijden voor een vakjury en leerlingenjury om hoofdprijzen. www.lesvanhetjaar.nl

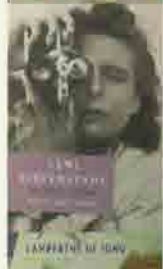
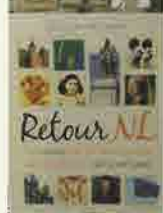
Tijd: 14.00 - 16.30 uur.

Lokatie: Theater de Flint Amersfoort

Voor het
volledige programma
en aanmelden kijk op
www.vgnkleio.nl

Totale Kosten: € 30,- voor leden en € 40,- voor niet-leden
Aanmelden kan tot 28 maart 2008

ZOJUIST VERSCHENEN

Op het eerste gezicht hebben Lancelot, Faust, Maria Stuart en Klein Duimpje niets met elkaar te maken. Toch worden hun verhalen telkens opnieuw verteld. Peter Altena, Wim Geritsen en anderen stelden een overzicht van de terugkerende verhalen vanaf de middeleeuwen samen. **Van Abélard tot de Zwaanridder. Literaire en historische personages uit de middeleeuwen en later tijd, met hun voortleven in de kunsten.** Een lexicon, Sun, € 34,90.

Het Nederlands is rijk aan uitdrukkingen en woorden die zijn af te leiden uit de culturele erfenis van de Grieken. In honderdzestig korte essays worden figuren uit de Griekse verhalentraditie beschreven. Bij elk trefwoord een mooie illustratie. Hein van Doolen en Charles Hupperts, **Blijvende erfenis. Griekse mythen in de Nederlandse taal.** Damon, € 34,90.

De oudheid leeft voort in mythen, legenden en historische verhalen. Maar ook omdat de klassieke figuren deel zijn gaan uitmaken van de westerse culturele en politieke geschiedenis. Eric A. Moorman en Wilfried Uitterhoeve, **Van Alexander tot Zeus. Figuren uit de klassieke mythologie, met hun voortleven na de oudheid.** Een lexicon. Sun, € 34,90.

Caesar Augustus geldt als een van de invloedrijkste heersers die ooit heeft geleefd. In zijn lange regeringsperiode werd Rome van een stad van baksteen een stad van marmer; de

hoofdstad van een keizerrijk. Anthony Everitt, **Augustus. De eerste keizer.** Ambo, € 29,95.

India boeit Europa al eeuwen. Een nieuwe interpretatie van die India-fascinatatie, waarbij India-zoekers als Walt Whitman, Slauerhoff en Hermann Hesse in hun culturele milieu worden belicht in: Peter Rietbergen, **Europa's India. Fascinatie en cultureel imperialisme, circa 1750 – circa 2000.** Van Tilt, € 32,50.

De aanwezigheid van het stadhouderlijke en koninklijke hof in Den Haag heeft schitterende sporen nagelaten in de modeverzameling van het Gemeentemuseum Den Haag, die nu ook daar te zien is. **Haagse hofmode.** Waanders Uitgevers / Gemeentemuseum Den Haag, € 17,95.

Het leven van de Oranje-koningen uit de negentiende eeuw aan de hand van beschrijvingen van mensen uit hun omgeving en de betrokkenen zelf. Kreeg het relletje waar de schrijfsters op uit waren. Dorine Hermans en Daniela Hooghiemstra, **'Voor de troon wordt men niet ongestraft geboren.'** Ooggetuigen van de koningen van Nederland, 1813-1890. Bert Bakker, € 18,95.

De Nederlandse geschiedenis kan opnieuw verteld worden. Nu aan de hand van de canon. Jenny van der Toorn-Schutte deed dat. **Retour NL. De canon van de Nederlandse geschiedenis in vijftig verhalen.** Boom, € 17,50.

Lamberthe de Jong laat Nederlandse vrouwen hun verhaal vertellen, al moet gezegd dat de verhalen uit de vroegste tijd door mannen zijn opgetekend. **De vrouw in Nederland. Haar eigen geschiedenis in meer dan 100 verhalen.** Van Gennep, € 19,90.

De twintigste eeuw als een drama dat op 28 juni 1914 met de fatale schoten in Sarajewo begint en eindigt op 25 december 1991 als in Moskou de rode vlag van het Kremlin gaat. Maarten van Rossem, **Drie oorlogen. Een kleine geschiedenis van de 20e eeuw.** Nieuw Amsterdam, € 18,95.

Een leven als een Grieks noodlotsdrama. Haar artistieke hoogtepunt werd haar ondergang. Een geniaal kunstenaar door eerbied naar beneden gehaald. Jürgen Trimborn, **Leni Riefenstahl. Een Duitse carrière.** Meulenhoff, € 27,50.

In anderhalf jaar tijd, tussen het voorjaar van 1940 en het najaar van 1941, werden keuzes gemaakt die het verloop van de oorlog en het lot van miljoenen mensen hebben bepaald. Ian Kershaw, **Keerpunten. Tien beslissingen die de loop van de Tweede Wereldoorlog voorgoed veranderden. 1940-1941.** Spectrum, € 39,95.

Verhalen van overlevenden van de jodenvervolg, zoals opgetekend door Martin Doerry, adjunct-hoofdredacteur van Der Spiegel. **Overal en nergens thuis. Gesprekken met overlevenden van de Holocaust.** Contact, € 29,90.

JAAP JAN ZEEBERG, *TERUGKEER NAAR NOVA ZEMBLA: DE LAATSTE EN TRAGISCHE REIS VAN WILLEM BARENTS*

(WALBURG PERS: ZUTPHEN 2007) 254 BLZ., PRIJS € 24,95

Op de plaats waar het *Behouden Huys* stond, het kampement dat Willem Barents en de andere overwinteraars bouwden op Nova Zembla, prijkt sinds 1979 een zes meter hoog kruis. Dit kruis, al van ver te zien, werd neergezet door Russische onderzoekers die de overblijfselen van het kampement meerdere malen bestudeerden. Jaap Jan Zeeberg is als Nederlands fysisch geograaf al twintig jaar werkzaam in het Europese en Russische poolgebied. Driemaal heeft hij Nova Zembla bezocht: in 1995, 1998 en 2000. In deze tijd is een reis naar Nova Zembla nog altijd een hachelijke onderneming: zo kunnen ijsberen aanvallen, terwijl helikopters geregeld schijnen te verongelukken. Zeeberg moet dus wel beschikken over een behoorlijke dosis avontuurzin.

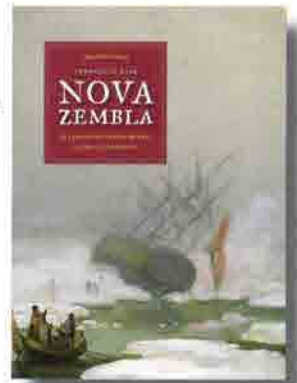
Uitgangspunt van het boek is het verslag van Gerrit de Veer, een van de reizigers die de overwintering overleefde. Zeeberg toetst

het verslag van De Veer aan moderne bevindingen op basis van historisch-archeologisch onderzoek. Het originele verslag is vrijwel integraal opgenomen. Bij de bestudering van de overblijfselen en het verslag van De Veer komt een ander beeld naar voren dan we gewend zijn. Rond de reis van Willem Barents en zijn metgezellen is al vroeg mythevorming ontstaan. Deze begon reeds in de zeventiende eeuw toen zich een maritieme cultus rond zeehelden ontwikkelde. In de negentiende eeuw werd het verhaal door patriotten gebruikt om een nationaal bewustzijn te creëren. Het religieuze aspect kreeg daarbij veel nadruk. De reizigers hadden een rotsvast vertrouwen in God, zoals ook blijkt uit de naam van het kampement. Dit kon dienen als voorbeeld voor andere gelovigen. In de twintigste eeuw kwam langzaam een meer wetenschappelijke interesse op gang. Uit deze recente onderzoeken blijkt

dat de groep overwinteraars bezig was met een wetenschappelijke expeditie. Zeeberg benadrukt dat Barents een cartograaf was, geen handelaar of ontdekkingsreiziger. Opvallend aan het verslag van De Veer is voorts de optimistische toon en het vertrouwen in wetenschappelijke inzichten en technisch vernuft.

Zeeberg noemt Barents een voorbeeld van de Nederlandse ondernemerszin die kenmerkend is voor de tijd waarin hij leefde. Uit het boek blijkt ontzag voor de durf die Barents had. Zeeberg koppelt dit aan de nieuwsgierigheid en de avontuurlijke inslag die de reizigers aanzetten tot deze expeditie. Door de mooie illustraties - oude afbeeldingen en kaarten worden afgewisseld door prachtige recente foto's van Nova Zembla - is dit een zeer aangename boek dat leken een inkijkje geeft in een ontoegankelijk stuk geschiedenis.

Marjonne Maan

ARIE WILSCHUT, *DE KLEINE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND: DE TIJD VAN ONTDEKKERS EN HERVORMERS 1500-1600*

(WAANDRS: ZWOLLE 2007), 160 BLZ., PRIJS € 17,95

Net als de andere delen van de *Kleine Geschiedenis van Nederland* kent het deel over de tijd van ontdekkers en hervormers vier invalshoeken, te weten politiek en cultuur (tot 1555), cultuur en religie (tot 1566), van politieke ontwikkelingen (tussen 1555 en 1609) en ten slotte de economisch-sociale ontwikkelingen. Wilschut geeft een samenhangend overzicht van de gebeurtenissen van de zestiende

eeuw. Centraal staat hierbij dat de beslissende factor voor de toekomst van ons land bepaald werd door de godsdienst. Hij beweert dat geen enkel ander aspect het lot van het huidige Nederland zo bepaald heeft. De elkaar bestrijdende partijen konden op geen enkele manier tot een overeenkomst komen. Volgens mij vergeet hij hier de gevolgen van de aanwezigheid van Spaanse soldaten en ambtenaren en de door hen ingevoerd

de belastingen te noemen. De erfenis van dit tijdvak is het ontstaan van twee koninkrijken, Nederland en België. Door de lange scheiding tussen de noordelijke en zuidelijke Nederlanden, vanaf het einde van de zestiende eeuw, bleek een hereniging in de negentiende eeuw niet meer mogelijk. Zij waren daarvoor, volgens Wilschut, te veel uit elkaar gegroeid. Ook kent Nederland nog steeds niet zo'n sterk gecentraliseerd

bestuur, zoals het dat tijdens de Republiek eveneens niet kende. Wij zijn een gedecentraliseerd land, waarin de overlegcultuur hoogtij viert en veel zaken die volgens de wet verboden zijn door de vingers worden gezien. In de tijd van de Republiek gold dat voor het oogluikend toestaan van andere godsdiensten en culturen. De kerk werd geen staatskerk, maar een publieke kerk, precies als nu, alleen was het toen de enige officiële. De tolerantie gold volgens de auteur tevens voor het verlichte, humanitaire denken dat via Erasmus langzaamaan wortelde in het denken van de Nederlandse samenleving. Dit zorgde ervoor dat de scherpe kanten van het

extremistische calvinisme af werden geslepen waardoor de eenheid van de Noord-Nederlandse staat behouden kon blijven. Maar, zegt Wilschut, kritische geluiden uit de hoek van het orthodoxe, dogmatische denken zijn wel degelijk gebleven. Het boekje ziet er in zijn geheel heel fraai uit en is mooi vormgegeven. Het is helder en overzichtelijk geschreven en bevat bovendien erg mooie afbeeldingen van schilderijen en prenten. Net als in de andere delen van de *Kleine geschiedenis van Nederland* worden sommige onderwerpen in een kadertje gezet, wat op zich handig is bij te naslaan. Voorbeelden hiervan zijn Maarten van Rossum die Den Haag plundert, de

renaissance, Erasmus, de Staten-Generaal die het Plakkaat van Verlating aanneemt en Balthasar Gerards. Het mooie overzicht, met een chronologische vermelding achterin, is heus fraai, maar ook voor dit deel geldt dat het niet per se beter is of meer biedt dan andere, eerder verschenen overzichtswerken van dit tijdvak. Toch, *De tijd van ontdekkers en hervormers* is een overzichtelijk boekje dat niet misstaat als handleiding voor de docent in de klas. Het geeft op een aardige en goed leesbare wijze een helder overzicht van de geschiedenis van 1500 tot 1600.

Martijn Strobos

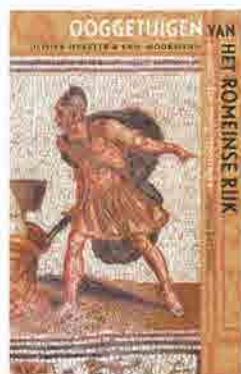
OLIVIER HEKSTER EN ERIC MOORMANN (SAMENST.), *OOGGETUIGEN VAN HET ROMEINSE RIJK IN MEER DAN ZESTIG REPORTAGES*

(BERT BAKKER, AMSTERDAM 2007), 195 blz., € 17,95.

Tacitus is misschien de grootste schrijver uit de Oudheid. Met vlijmscherpe notities over zijn tijdgenoten en over de generatie van hun (groot)vaders vormt zijn werk, dat naar de vorm descriptief is (het betreft Historiën, Jaarboeken, een biografie etc.), zo'n bonte verzameling indrukken dat zijn publiek van verbazing naar verbazing leest. Verbazing over het groteske is dat vaak: uitspattingen van heersers, kruiperigheid of juist grote weerspannige moed van onderdanen. Er is een passage waarin Tacitus het Britse stamhoofd Calgacus laat spreken tot zijn *fellows*, vlak voor een grote veldslag tegen de Romeinen. Calgacus gaat ervanuit dat deze slag beslissend zal zijn voor de vrijheid van Britannia. Hij vat zijn visie op de Romeinse expansiedrift samen

met de beroemde woorden *ubi solitudinem faciunt, pacem appellant* (waar ze een woestijn creëren noemen ze die 'vrede'). Deze woorden zijn een verdichtsel of, waarschijnlijker, een verzinzel van Tacitus, die schreef voor een voornaam en geletterd publiek dat bekend was met een traditie van beschrijvingen van vreemde volken en met een traditie van redevoeringen in literaire historiografie. De samenstellers van het boekje *Ooggetuigen van het Romeinse Rijk* nemen deze passage op als voorbeeld van wat 'dagelijkse realiteit' was voor provincialen in Tacitus' tijd. Ook zij geven aan dat de toespraak fictief is (ze vergeten echter aan te geven wie er spreekt – een kleine maar verwarrende omissie). Precies dit is de moeilijkheid waarmee in dit boekje her-

haaldelijk wordt geworsteld: het grootste deel van de teksten die wij over hebben uit de Oudheid heeft een literair karakter. De auteurs hebben met hun teksten een bepaald retorisch of poëtisch effect beoogd. Dat maakt dat deze teksten niet zonder kennis van context en literatuurgeschiedenis kunnen worden begrepen. Hekster en Moormann geven in de inleiding aan, dat ze zich van deze problematiek bewust zijn en ze geven per tekstje enige toelichting. Desondanks blijft het hier en daar lastig om de teksten te lezen als 'ooggetuigen'; van een ooggetuige verwacht je immers dat hij zo zake-lijk mogelijk probeert te vertellen hoe iets was. Maar laat de titel van de serie niet in de weg staan van de waardering van het werk. De samenstellers hebben een mooie selectie ge-

maakt van antieke teksten uit het Romeinse Rijk, zodat het boekje garant staat voor veel bloemleesplezier. Fans van Asterix zullen met herkenning de beschrijving lezen van de opbouw van een legerkamp. Bourgondiërs kunnen smullen van de decadentie

bij Trimalchio's dinerpartij. Het spektakel dat Apuleius beschrijft in een provinciaal amfitheater is waarschijnlijk verdund, zoals Calgacus' rede, maar toch geeft het een mooi beeld van dergelijke shows (waarvoor we ook andere getuigenissen hebben). Meer

prozaïsche teksttypen zijn ook geselecteerd: grafschriften, wetteksten, graffiti; hierbij is gekozen voor bijzondere gevallen, dus niet voor de alledaagse norm. Ook dit komt het leesplezier ten goede.

Siward Tacoma

FELIPE FERNÁNDEZ-ARMESTO, HOE DE WERELD WERD ONTDEKT. GESCHIEDENIS VAN DE ONTDEKKINGSTOCHTEN.
(SPECTRUM: UTRECHT 2007) 464 BLZ., PRIJS € 39,95.

Een grote uitdaging voor ontdekkingsreizigers was het vinden van een bevaarbare route tussen de noordelijke Stille Oceaan en de noordelijke Atlantische Oceaan, de zogenaamde Noordwestpassage. In de negentiende eeuw werd deze zoektocht voor vele Engelsen een obsessie. 'In september 1846 kwamen de schepen van John Franklin in het ijs vast te zitten voor twee winters en twee zomers. Franklin en vierendertig man overleden aan mysterieuze ziekten. In april 1848 verlieten de overlevenden de schepen om naar het zuiden te lopen. Allen kwamen onderweg om als gevolg van honger, scheurbuik en mogelijk loodvergiftiging door de soldeer die was gebruikt voor het sluiten van conservenblikken.' Wie het zoveelste verhaal over Marco Polo, Columbus of Livingstone verwacht, komt bedrogen uit. Dit boek biedt meer. Behalve de geschiedenis

van de ontdekkingsreizen, beschrijft Fernández-Armesto ook volksmigraties in alle delen van de wereld, beginnend ongeveer 150.000 jaar geleden. Het boek bevat twee verhaallijnen. Het eerste verhaal is een overzicht van de ontwikkeling van één cultuur, die van de *Homo erectus*, tot de opsplitsing van deze ene cultuur in meerdere culturen en de spreiding ervan over de wereld. Deze samenlevingen gingen in de loop der tijd steeds minder op elkaar lijken. De beschrijvingen uit dit eerste deel berusten vooral op archeologische vondsten en antropologische gegevens. Het tweede verhaal, dat het grootste deel van het boek beslaat, beschrijft de toenadering en de contacten tussen al die verschillende culturen. Hierin is een grote rol weggelegd voor verkenners, pioniers, handelaren, idealisten en wetenschappers. Vooral dit deel bevat fragmenten van kronieken die veel fantasieën en sensationele

gebeurtenissen schetsen, maar ook veel beeldend en betrouwbaar materiaal leveren. Bestaan er typisch West-Europese kenmerken waardoor West-Europa de leiding nam in de ontdekking van de wereld? Waarom mislukten de meeste ontdekkingstochten? Waarom kenden veel gebieden en volken een lange geschiedenis van isolement? Alle vragen worden zorgvuldig beantwoord. En wat valt er nog te ontdekken in 2008? 'Evolutie houdt nooit op (...). Technologie biedt mogelijkheden om de dingen anders te zien – van dichtbij of vanuit een andere hoek (...). De diepte van de oceaan, de aarde onder de aardkorst, het bladerdak van het regenwoud, de bovenste laag van de atmosfeer – de verkenning hiervan staat nog in de kinderschoenen.' Een uitdaging in de eenentwintigste eeuw!

Anny Hartgerink

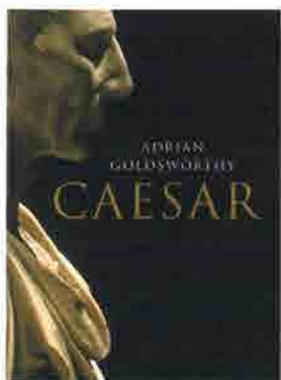

ADRIAN GOLDSWORTHY, CAESAR
(ANTHOS: AMSTERDAM 2007), 640 BLZ., € 29,95.

'Es dauerte (...) Jahrhunderte, bis man begriff, daß Cäsar nicht bloß den Römern eine neue Provinz erobert,

sondern die Romanisierung der westlichen Landschaften begründet habe.' Met deze woorden schetste Theodor

Mommsen meer dan een eeuw geleden het belang van Caesars campagnes in Gallië: een omslagpunt in de Europese

geschiedenis. Lijnen trekken is een geliefde bezigheid van veel historici: verleden dat voortleeft in later tijd is misschien zelfs de essentie van het vak. Een andere belangrijke denker uit de negentiende eeuw stelde dat het alleen nuttig is de geschiedenis te bestuderen, als men hoofd- van bijzaken weet te scheiden. Hoofdzaken zijn gebeurtenissen, begrippen, waarvan de kennis een mens in zijn leven vooruithelpt. Bijzaken zijn er veel meer. Ze zijn overvloedig belastend van het (collectief) geheugen; ballast die best overboord mag. Adrian Goldsworthy vermijdt in zijn biografie *Caesar* de ballast goed in de hoofdstukken waar hij Caesars veldtochten

in Gallië beschrijft. De belangrijkste bron voor deze episode, Caesars eigen *De bello gallico*, schijnt hier en daar vrijwel letterlijk door de tekst heen (dit effect wordt versterkt door het feit dat Caesar over zichzelf in de derde persoon schreef), maar Goldsworthy expliciteert, nuanceert of interpreteert waar nodig. De achtergrond van Caesars tekst wordt daarvoor kleurrijker. Wanneer Goldsworthy een veldslag beschrijft is hij op zijn best; je ziet (gesteund door kaartjes) de cohorten blokgewijs optrekken, je voelt de impact van een ruiterafdeling. Minder gelukkig is de presentatie van het (regelmatig bloedend) ellebogen van de senaatse-

lite in Rome. De periode van burgeroorlogen waarin Caesars loopbaan gestalte kreeg kennen wij uit divers bronnenmateriaal. Goldsworthy heeft zo te zien alles gelezen, maar hij lijkt de controle over het materiaal soms kwijt. Terloopse opmerkingen uit brieven van Cicero worden verknoopt met passages uit Plutarchus en Suetonius; huwelijken, wetsvoorstellen, redevoeringen – alles komt uitgebreid aan de orde. Correct, waarschijnlijk, maar zó uitgebreid dat de vaart eruit gaat. Hier had ballast geloosd mogen. Waar Mommsen historisch belang onderstreepte, verliest Goldsworthy zich in details.

Siward Tacoma

WILLEM MELCHING EN MARCEL STUIVENGA, *OOGGETUIGEN VAN DE KOUDE OORLOG*
(UITG. DEFT. BAKKER, AMSTERDAM 2007), 205 blz., prijs € 17,95.

De Amsterdamse historicus en Duitsland-expert Willem Melching wijdt het nieuwste deel van deze serie, samen met freelancehistoricus Marcel Stuijenga, aan de bewogen jaren van de Koude Oorlog, om volgens het bekende recept van deze reeks een groot aantal authentieke bronnen te publiceren. Ook nu weer betreft het zeer uiteenlopende bronfragmenten: redevoeringen (zoals Kennedy's befaamde woorden: 'Ich bin ein Berliner'), dagboek aantekeningen, sfeerreportages, krantenartikelen. Elk van de 190 fragmenten wordt ingeleid met een kort exposé. Samen weerspiegelen al die bronnen de geest van de tijd, voorzover het de Oost-West-controverse betreft. Ze staan strikt in chro-

nologische volgorde, wat het nadeel heeft van al te abrupte decorwisselingen. Hier staat het voordeel tegenover van zichtbare verbanden, bijvoorbeeld tussen de dood van Stalin en het daaropvolgende rumoer in Oost-Europa, China of Nederland. De auteurs onderscheiden vijf fases in de Koude Oorlog: de expansieve fase (1945-1949); de jaren van consolidatie (1953-1962), de jaren van detente (1963-1979), de voortgezette Koude Oorlog (1979-1985) en de jaren van desintegratie (1985-1991). Relatief veel documenten betreffen de Duitse deling en latere hereniging, onderwerpen waarin Melching gespecialiseerd is, getuige zijn boek over de DDR. Korea wordt onder meer in beeld gebracht met de

bittere kou die de geallieerde soldaten leden, maar niet met het miljoenenvoudig sterven van de Koreanen. Vietnam onder meer met de val van Saigon in 1975. Andere brandhaarden zoals Afghanistan en Latijns-Amerika krijgen enige aandacht. Het Midden-Oosten is erbuiten gelaten, die brandplek verdient een aparte behandeling.

De lezer van deze ooggetuigeverslagen beseft herhaaldelijk, dat de wereld enkele malen op de rand van de Derde Wereldoorlog heeft gebalanceerd. Voor de geschiedenisdocent lijkt mij dit boek een nuttige instrument om snel hapklare brokken uit op te dissen om de les mee op smaak te brengen.

Jan van Oudheusden

CURSUS ORIËNTATIE- KENNIS EN ACTIVERENDE DIDACTIEK

Utrecht, donderdag 6 maart en
dinsdag 15 april.

Doel van deze cursus is
leerlingen actief en gemo-
teveerd met geschiedenis
bezig te laten zijn. Active-
rende werkvormen aan de
hand van de tien tijdvakken

van de Rooij staan hierbij
centraal. De nieuwste ont-
wikkelingen en inzichten
ten aanzien van oriëntatie-
kennis worden besproken.
Er wordt aandacht besteed
aan de praktische invulling
van de nieuwe program-
ma's voor basisvorming
vmbo en tweede fase.
Kosten: 475 euro (incl.

lunch, certificaat en rea-
der).

Voor meer informa-
tie: Hanneke Tuithof,
h.tuithof@uu.nl
of 030-2533220.

Opgeven kan met ver-
melding van uw school-
gegevens bij Iris Bleeker:
I.M.P.Bleeker@ivlos.uu.nl

WEEK van de KLASSIEKEN

24 APRIL-3 MEI 2008

WEEK VAN DE KLASSIEKEN

Van donderdag 24 april
t/m zaterdag 3 mei vindt
de eerste editie plaats van
de Week van de Klassieken.
Tien dagen lang vraagt
uitgeverij Athenaeum
aandacht voor boeken
uit en over de oudheid.

Speciaal voor die gelegen-
heid schrijft Fik Meijer een
geschenkboekje: *Lessen in
beschaving. Athene, Rome,
Washington*. Partner tijdens
de Week van de Klassie-
ken is het Allard Pierson
Museum in Amsterdam:
op 24 april wordt daar de

tentoonstelling 'Lectori Sa-
lute, Boek en Oudheid'
geopend. De tentoonstel-
ling gaat over het ontstaan
en de geschiedenis van
het boek - en de klassieke
teksten in het bijzonder
- in en na de klassieke
oudheid. Bezitters van het
geschenkboekje van Fik
Meijer bezoeken in april
en mei de tentoonstelling
gratis.

[www.allardpiersonmuse-
um.nl/tentoonstellingen](http://www.allardpiersonmuseum.nl/tentoonstellingen)

BENT U AL MEDIAWIJS? DOCENTENDAGEN 2008

Voor de tweede keer presen-
teren het Nederlands Insti-
tuit voor Beeld en Geluid,
Schooltv en Teleblik de
Docentendagen, op 12, 19
en 26 maart 2008 in het In-
stituut voor Beeld en Geluid
te Hilversum. De organisatie
nodigt docenten primair
en voortgezet onderwijs uit
om een duik te nemen in de
digitale leefwereld van hun
leerlingen. Media en onder-
wijs staan centraal in de vele
workshops, masterclasses
en discussies en er zullen
veel nieuwe en innovatieve
mediaprojecten worden
getoond. Inschrijven kan
vanaf nu op onderstaande
website.

[www.beeldengeluid.nl/
docentendagen2008](http://www.beeldengeluid.nl/docentendagen2008)

CUBA LIBRE, CASTRO, SALSA EN SIGAREN

Om u in korte tijd uitvoerig
kennis te laten maken met
de verschillende facetten
van Cuba wordt deze zomer-
vakantie een 23-daagse reis
naar dit schitterende land
georganiseerd. Hoogtepun-
ten van pre-Columbianus
Cuba, koloniaal bestuur
Cuba; rechts dictatoriaal
bestuur en door Castro
bestuur Cuba komen aan
bod.

U geniet van de schitteren-
de natuur, enige bergland-
schappen, indrukwekkende
ruïnes, sfeervolle tempels,

tabakplantages, suikerplan-
tages, destilleerderijen,
spontane muziek-sessies,
overblijfselen uit de Spaanse
koloniale periode en de
Cubaanse revolutie, herin-
neringen aan de Koude
Oorlog en Hemingway, een
smakelijke keuken en een
hartelijke bevolking.
U bezoekt: Havana (op
het spoor van Heming-
way), Cayo Levisa, Valle de
Vinales, Vinales, Pinar del
Rio, Cueva de los Portales
(Cubaensis), Valle de
Yumurí, de Varkensbaai,
Caenluegos, Trinidad, Santa
Clara (de stad van 'Che'

Guevarra), de Sierra Maes-
tra (schoolplaats van Castro's
opstandelingen), Guantana-
mo Bay, Santiago de Cuba
(bekend om de aanval op

de Moncada-kazerne door
Castro's rebellen).
Op basis van volpensioen,
inclusief excursies bedraagt
de reissom € 2.495,-.

Voor meer informatie: Nico
Stam: 0162-320856 of nico-
stam2000@hotmail.com

TEN OORLOG! IN HET MUSEUM

In het legermuseum is een speciale rondleiding over het nieuwe eindexamenonderwerp. Een gids neemt schoolklassen mee langs de negentiende eeuwse legers en toont aan de hand van originele objecten welke ontwikkelingen de oorlogvoering in een eeuw tijd veranderden. Ook is er informatie van de website te downloaden.

www.legermuseum.nl

SYMPOSIUM LEERMIDDELEN ARRANGEREN

Speciaal voor VO-scholen, die 'leermiddelen op maat' willen samenstellen uit verschillende bronnen, organiseert het Project Experimenten Leermiddelen en de Groep Educatieve Uitgeverijen gezamenlijk op 11 maart het symposium Leermateriaal arrangeren in het VO. Tevens is er aandacht voor het gehele

DOCENTENWERK (ONDERBOUW-VO)

Bent u docent in de onderbouw van het voortgezet onderwijs? Kom dan naar DocentenWerk.

Betrokken docenten hebben de mogelijkheden zich te ontwikkelen, voelen zich een serieuze gesprekspartner binnen de school en denken en werken mee vanuit het vak en de vakkundigheid.

Het Platform VVVO organiseert in samenwerking met Onderbouw-VO, de

AOb en CNV Onderwijs de bijeenkomst DocentenWerk, waarin de bovenstaande thema's centraal staan. Graag nodigen wij u uit om deel te nemen aan deze gratis bijeenkomst. De bijeenkomst DocentenWerk vindt plaats op zeven locaties in het land:

- 18 maart: Nijmegen
- 19 maart: Assen (onder voorbehoud)
- 26 maart: Weert
- 27 maart: Zwijndrecht
- 1 april: Amersfoort
- 3 april: Zaandam
- 7 april: Hengelo

www.vgnkleio.nl

OPROEP

Leest u met veel plezier Kleio, maar zijn er zaken, nieuwsberichten, of andere dingen die u mist? Zijn er onderwerpen die

alle geschiedenisleraars behoren te weten en die absoluut een plekje in Kleiokrante verdienen? Mail dan naar mstr@davinci-leiden.nl

leermiddelenbeleid in de school. Docententeams, vaksecties en schoolleiding worden er geïnformeerd over de praktijk van het arrangeren, de gevolgen voor de financiering, de waarborging van kwaliteit en hoe een en ander te organiseren. Het symposium zal plaatsvinden in Regardz Eenhoorn Amersfoort.

www.onderbouw-vo.nl

HISTORISCH MUSEUM DEVENTER

Deventer maakt reclame 1870-1970

Deventer koekstad, Deventer boekenstad. Maar Deventer is ook een stad van fietsen, bedden, tapijten en sigaren. De industriële productie van Deventer is verrassend veelzijdig en voor al die producten is reclame gemaakt. De reclameuitingen uit de periode van 1870 tot 1970 zijn nu samengebracht. Deze sfeervolle expositie brengt u terug in de tijd. Van 16 februari tot en met 14 september 2008.

www.deventermusea.nl

MUSEUMNIEUWS

NAPOLEON IN ARCHEON
23 & 24 februari 2008

Tijdens dit Winterbivak nemen de leden van de Napoleontische Associatie der Nederlanden Archeon volledig in. Een schitterend tafereel waarin het leven van de soldaten en burgers uit de 19e eeuw tot leven komt. Natuurlijk zijn er de honderden soldaten die exerceren in hun mooie kleurrijke uniformen. Maar met deze

legers trokken natuurlijk vele burgers en zelfs gezinnen mee. Ambachtslieden die de soldaten verzorgden, reparaties uitvoerden en die de manschappen ten dienste stonden. De bezoekers worden vermaakt met allerlei activiteiten en demonstraties. Er zullen exercities worden uitgevoerd, soldaten krijgen soldij uitbetaald, er vinden inspecties plaats van de troepen. Ook zijn er diverse schietdemon-

straties. Er wordt gekookt, gespeeld en gedobbeld in de herberg. Het publiek maakt kennis met het echte leven van soldaten en burgers uit de tijd van Napoleon. Archeon is dit weekend speciaal geopend voor publiek van 10.00 tot 17.00 uur. Entree is voor kinderen tot 4 jaar gratis, van 4 tot 10 jaar € 12,50 en vanaf 10 jaar € 15,00.

www.nanweb.org
www.archeon.nl

MARITIEM MUSEUM, ROTTERDAM

Macht & Glorie
Uitgangspunt bij het maken van deze tentoonstelling waren de onderwerpen zoals benoemd in de canon en passend in het curriculum van het geschiedenisonderwijs.

De tentoonstelling is zo ingericht dat leerlingen (bovenbouw basisonderwijs en onderbouw VO) hun boeken dicht kunnen laten en in het Maritiem Museum Rotterdam alles te weten komen over de Gouden Eeuw. Zowel de cartograaf Blaeu, Michiel de Ruyter, de walvisvaart, Amsterdam stapelmarkt, VOC en WIC komen aan bod.

www.maritiemmuseum.nl

RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM
Wintertentoonstelling
Deze winter presenteert het Rijksmuseum een

selectie topwerken van de 17de-eeuwse Amsterdamse schilder Karel du Jardin (1626-1678). In de tentoonstelling is te zien hoe Du Jardin een meester was in verschillende genres, zowel verstilte Italiïserende landschappen, indrukwekkende historische stukken als aristocratische portretten. Niet eerder werd een monografische tentoonstelling aan hem gewijd. Voor het eerst worden ruim twintig werken samen getoond, afkomstig uit diverse vooraanstaande musea in binnen- en buitenland. Nog te zien tot en met 16 maart.

www.rijksmuseum.nl

VERZETSMUSEUM
Fototentoonstelling over overlevenden van de Birma- en de Pakanbaroe-spoorweg
Tijdens de Tweede Wereldoorlog liet de

Japane bezetter in het grensgebied van Thailand en Birma en op Sumatra een spoorlijn aanleggen door krijgsgevangenen en geronselde Aziatische burgers. Meer dan een halve eeuw later ging fotograaf Jan Banning op zoek naar de gevolgen van deze ervaringen voor de overlevenden. Zijn grootvader werkte aan de Birma, zijn vader aan de Pakanbaroe-spoorbaan. Nog te zien t/m 2 maart 2008.

www.verzetsmuseum.org

GRONINGER MUSEUM
Russische sprookjes, volksverhalen en legenden
Het Groninger Museum heeft de laatste jaren een aantal grote tentoonstellingen rond Russische schilderkunst gepresenteerd. Deze keer kunt u zich laten betoveren door sprookjes, volksverhalen

en legenden uit de Russische schilderkunst van de negentiende en de twintigste eeuw. De beeldende kracht van deze verhalen werd binnen de Russische negentiende eeuwse maatschappij ingezet om de nieuwe idealen te benadrukken. Nog te zien tot en met 6 april 2008.

www.groningermuseum.nl

WEBREDACTEUR GEZOCHT

Herkent u zich in dit profiel?

U bent docent geschiedenis.

U vindt het een uitdaging om met een cms (content management system) te leren werken.

U wilt graag meedenken over ontwikkelingen in het vakgebied.

U wilt eraan bijdragen voor vakcollega's een mooi blad te maken.

Dan is hier is uw kans!

Kleio is op zoek naar enthousiaste webredacteur.

INTERESSE?

Voor informatie:
bel of mail met
een van de
redacteurs
(zie colofon).

Beste collega's

Het jaar 2008 wordt voor de VGN een bijzonder jaar. De VGN bestaat 50 jaar! Sinds 1958 staat de VGN voor het historische geluid in het onderwijs. We zijn er trots op dat we dat kunnen vieren met een stijgend aantal leden en een vitale vereniging. Zo is de VGN een gewaardeerd en kritisch gesprekspartner van instanties die betrokken zijn bij het geschiedenisonderwijs, zoals bijvoorbeeld Cevo en het ministerie van OCW. Daarnaast starten verschillende commissies dit jaar met nieuwe actieve leden en er is een vmbo-commissie opgericht. In januari heeft deze groep al van zich laten horen met drie succesvolle studiemiddagen over het vernieuwde examenprogramma vmbo. Ook de didactiekcommissie en de redactie van Kleio hebben zich versterkt met goede nieuwe krachten. Daarmee blijven in de VGN alle leeftijdscategorieën goed vertegenwoordigd. Natuurlijk kunnen we altijd versterking gebruiken. Als je ook actief wilt worden stuur dan een e-mail aan Wendy Hinke (mwhinke@hotmail.com).

Er zijn ook actieve leden vertrokken. In VGN-verband namen we afscheid van ze. Zonder iemand tekort te willen doen, noem ik hier

speciaal de naam van de onvermoeibare Jan van Oudheusden. Hij was 16 jaar Kleio-redacteur, waarvan 10 jaar hoofdredacteur. Hij liet met zijn artikelen succesvol zien hoe we onze leerlingen kunnen leren omgaan met ons mooie vak. Daarnaast zorgde hij er met recensies, interviews en het 'strikken' van interessante auteurs voor dat wie Kleio leest ook op de hoogte blijft van wetenschappelijke ontwikkelingen binnen onderwerpen die op school aan bod komen. Zelf zal hij overigens de eerste zijn om te benadrukken dat hij hierbij niet zonder zijn mederedacteuren kon. Later dit jaar besteden we nog aandacht aan zijn afscheid.

De eerste jubileumactiviteit van de VGN is op 20 maart aanstaande in theater De Flint in Amersfoort. Samen met Anno organiseert de vmbo-commissie dan een speciale vmbo-dag. De dag begint met een studieochtend over ondermeer de canon en de plaats van verhalen in het onderwijs. Als altijd is het programma gericht op de lespraktijk. De middag staat in het teken van de verkiezing van de 'vmbo-geschiedenissen van het jaar'. Houd www.vgnkleio.nl en onze mailings in de gaten voor meer infor-

matie. De meeste activiteiten rondom het 50-jarig bestaan vinden in het laatste kwartaal van 2008 plaats. Dan verschijnt een speciale Kleio over 50 jaar geschiedenisonderwijs en de docenten die de lessen gaven en geven.

Op 5 maart organiseert de havo/vwo-commissie een werkmiddag over het nieuwe programma in de Tweede Fase. Op pagina 8 en de site vindt u meer informatie en het aanmeldingsformulier. De jaarvergadering is dit jaar in Delft, in het Legermuseum. Op 4 april is daar naast de jaarvergadering een mooi programma dat aansluit op het examenonderwerp 'Ten Oorlog!' De didactiekdagen zijn in 2008 hoogstwaarschijnlijk op 7 en 8 november (startersconferentie op 6 en 7 november), als altijd in Vught.

Als u van uw directie niet naar een activiteit van de VGN mag, bijvoorbeeld in verband met de onderwijstijd, dan horen we dit graag. Samen met andere vakinhoudelijke verenigingen blijven we er bij de politiek en bij schoolleiders op aandringen dat er op alle scholen ruimte wordt gemaakt voor vakinhoudelijke en vakdidactische nascholing.

Jan-Maarten de Wit, voorzitter

**rijksuniversiteit
 groningen**

**universitair onderwijscentrum
 groningen**

Nascholing geschiedenis 20 en 27 maart 2008

De Rooij in het Noorden

Het nieuwe examenprogramma geschiedenis in theorie en praktijk

Doelgroep: docenten geschiedenis in havo en vwo
Omvang: twee dagdelen
Data: 20 maart en 27 maart 2008
Locatie: Zernikeborg, Universiteitscomplex Paddepoel - Groningen
Kosten: € 100,-, inclusief documentatie, koffie en borrel
Leiding: dr. Paul Holthuis (vakdidacticus geschiedenis UOCG): 050-363 2872

Donderdag 20 maart 2008

14.30 – 15.00: inloop
15.00 – 16.00: lezing over de Middeleeuwen
16.00 – 16.15: pauze
16.15 – 16.35: programmavergelijking tussen scholen
16.35 – 17.35: ervaringen uitwisselen en praktisch werken met De Rooij
17.35 – 18.30: rapportage
Nb. De spreker is op dit moment nog niet bekend, maar zal afkomstig zijn uit de faculteit geschiedenis te Groningen

Donderdag 27 maart 2008

14.30 – 15.00: inloop
15.00 – 16.00: lezing over de vroegmoderne geschiedenis door dr. J.W. Veluwekamp
16.00 – 16.15: pauze
16.15 – 16.45: inleiding op het schoolexamen en het centraal schriftelijk examen
16.45 – 18.00: vragen maken en andere vormen van evaluatie
18.00 – 18.30: rapportage

Toelichting

Tussen een centraal begin en een centraal einde zullen we in groepen aan het werk zijn. Daarbij staat de dagelijkse praktijk van het nieuwe examenprogramma centraal. Deskundigen van het UOCG en daarbuiten begeleiden de nascholing.

Aanmelden

Digitaal via de website: www.rug.nl/uocg/vodocenten

Sluitermijn 13 maart 2008

Contact en meer informatie

Universitair Onderwijscentrum Groningen
Scholing en Professionalisering (050-363 2000)
Postbus 800, 9700 AV Groningen

feniks

feniks schrijft geschiedenis

Nu ook voor de onderbouw van vmbo-t, havo en vwo
en met themakaternen in de tweede fase.

feniks

Van Feniks zijn nu de volgende delen leverbaar:

Tweede fase

- Overzicht van de geschiedenis (havo- en vwo-editie)
- Geschiedenis van de democratische rechtsstaat (havo- en vwo-editie)
- Made in China (havo- en vwo-editie)
- Het Midden-Oosten (vwo-editie)

Onderbouw

- 1 vmbo-kgt Leesboek en werkboek
- 2 vmbo-kgt Leesboek en werkboek
- 1 vmbo-b(k) Leesboek en werkboek
- 1 vmbo-t/havo Leesboek en werkboek
- 1 havo/vwo Leesboek en werkboek

Kijk voor meer informatie én de digitale presentatie op www.thiememeulenhoff.nl/geschiedenis

thiememeulenhoff

Of bel met één van onze medewerkers van de Docentenlijn 0575 594 997